

Edward Szafrowski

Działalność ustawodawcza Pap. Pawła VI

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 22/3-4, 3-37

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. EDWARD SZTAFROWSKI

DZIAŁALNOŚĆ USTAWODAWCZA PAP. PAWEŁA VI

Treść: Wstęp. I. Prawo osobowe. 1. Nowe formy kolegiального działania biskupów. 2. Kolegium kardynalskie. 3. Soborowa odnowa Kurii Rzymskiej. 4. Pozostałe zmiany w zakresie prawa osobowego. — II. Prawo rzeczowe. 1. Posługa nauczania. 2. Posługa uświęcenia. — III. Kościelne prawo procesowe — IV. Kościelne prawo karne. Zakończenie.

Wstęp

Giovanni Battista Montini przyszedł na świat w Concessio, niedaleko miasta Brescia, w północnych Włoszech, dnia 26 września 1897 r., Jan kończy najpierw szkołę podstawową, a po niej gimnazjum w instytucie Arici w Brescia, kierowanym przez Jezuaitów. We wspomnianym mieście kończy też Seminarium duchowne i dnia 29 maja 1920 r. otrzymuje święcenia kapłańskie.

Kontynuuje następnie studia teologiczne i prawnicze na „Gregorianum” w Rzymie, uzyskując stopnie doktora prawa i teologii. Równocześnie studiował literaturę włoską na uniwersytecie państwowym, a potem podjął studia w Papieskiej Akademii Kościelnej, przygotowując się tym samym do watykańskiej służby dyplomatycznej. W 1923 r. Pius XI zamianował ks. Montini attaché Nuncjatury Apostolskiej w Warszawie, ale już w jesieni tego samego roku opuszcza on Warszawę, by od 1924 r. rozpocząć pracę w Sekretariacie Stanu.

Od 1931 r. wykłada historię dyplomacji na Akademii Kościelnej w Rzymie, w grudniu 1937 r. zostaje mianowany Substytutem Sekretariatu Stanu. Po śmierci Sekretarza Stanu kard. Luigi Maglione (22. VIII. 1944 r.), razem z Tardinim kieruje faktycznie pracami Sekretariatu Stanu. W listopadzie 1952 r. obydwaj zostali mianowani Podsekretarzami Stanu. Dnia 12 grudnia 1954 r. prałat Montini otrzymuje sakrę biskupią z rąk kard. Tisserant, a 6 stycznia następnego roku jako arcybiskup przejmuje pasterzowanie diecezją mediolańską. Ujawnił tutaj zalety dobrego i niezwykle gorliwego pasterza. Dnia 15 grudnia 1958 r. pap. Jan XXIII mianuje go kardynałem, pierwszym po swoim wyborze. Kard. Montini włącza się od razu bardzo żywo w prace soboru Watykańskiego II.

Następcą Jana XXIII został wybrany 21 czerwca 1963 r., w drugim dniu konklawe. Przybrał imię: Paweł VI. Jego Pontyfikat

trwał ponad 15 lat. Śmierć Papieża nastąpiła 6 sierpnia 1978 r., w letniej rezydencji papieży w Castel Gandolfo.

To, co zostanie tutaj przedstawione ma na uwadze w pierwszym rzędzie ukazanie bogatej działalności ustawodawczej pap. Pawła VI, który doprowadził do szczęśliwego końca zwołany i rozpoczęty przez pap. Jana XXIII Powszechny Sobór Watykański II, jak również podjął odważnie trudne dzieło wprowadzenia w życie uchwał soborowych. To ostatnie czynił bądź sam bezpośrednio, bądź też za pośrednictwem Kurii Rzymskiej, działającej jego autorytetem. Przy takim założeniu treść opracowania przybiera z konieczności charakter przede wszystkim informacji¹. Czasem jednak trzeba będzie wskazać także głębsze podstawy wprowadzanych zmian, bądź dokonać krótkiej analizy, zwłaszcza porównawczej w odniesieniu do prawa kodeksowego.

Gdy idzie o sposób przedstawienia materiału, to będzie zachowany w zasadzie układ kodeksowy. Wprawdzie Papieska Komisja Odnowy KPK zaproponowała nowy podział, ale nie jest on jeszcze ostateczny². Ponadto zachowanie układu kodeksowego ułatwi ukazanie wprowadzonych już obecnie zmian w zakresie dotychczasowego prawa kościelnego.

I. Prawo osobowe

Działalność ustawodawcza Pawła VI objęła przede wszystkim prawo osobowe. Jest to zupełnie zrozumiałe. Najpierw dlatego, że ten dział prawa, jako dotyczący osób, zajmuje zawsze naczelne miejsce. Następnie trzeba pamiętać o tym, że nauka ostatniego Soboru, zwłaszcza na temat hierarchicznej struktury Kościoła, przyniosła wiele nowych naświetleń, które postulowały nadanie im praktycznego wyrazu w prawodawstwie kanonicznym.

Zanim przejdziemy do omówienia poszczególnych instytucji czy osób (urzędów, stanowisk), wypada zasygnalizować kilka zmian dotyczących działu kodeksowego zatytułowanego *O duchowieństwie w ogólności*. Trzymając się kodeksowego układu materiału trzeba najpierw wskazać, że wejście do stanu duchownego (w związku ze zniesieniem tonsury, święceń niższych i subdiakonatu) następuje obecnie przez przyjęcie diakonatu³. Wprowadzono następnie pewne

---

¹ Por. w tej sprawie także: Dudziak J., *Posoborowe zmiany w zakresie prawa kanonicznego jako wyraz pewnych zasad leżących u podstaw zamierzonej odnowy Kościoła*. W: Tarnowskie studia teologiczne, t. VI, Tarnów 1977, s. 148—186.

² Por. *Communicationes* 9 (1977) 228—230.

³ Motu proprio *Ministeria quaedam*, n. I (PPK, t. IV, z. 2, n. 9342). Tym samym następuje inkardynacja do określonej diecezji: Motu proprio *Ad pascendum*, n. IX (j.w., n. 9392).

modyfikacje dotyczące inkardynacji i ekskardynacji⁴. Z tym łączy się sprawa rozmieszczenia duchowieństwa i świadczenia pomocy innym diecezjom, jak również utrzymanie duchownych⁵ co się łączy z przysługującymi im uprawnieniami.

Wiele miejsca poświęcają dokumenty soborowe sprawie doksztalcenia duchowieństwa, zwłaszcza młodszego⁶.

Ważną nowością okresu posoborowego stało się ułatwienie duchownym przechodzenia do stanu świeckiego wraz z możliwością uzyskania dyspensy od obowiązku celibatu⁷.

W zakresie administracyjnego podziału Kościoła należy wskazać na nowe jednostki o charakterze personalnym oraz na ogólne ułatwienie niższym przełożonym (głównie biskupom) możliwości erygowania jednostek personalnych⁸. Motu proprio *Catholica Ecclesia* (23. X. 1976 r.) wprowadziło pewne innowacje w odniesieniu do opactw udzielnych⁹.

1. Nowe formy kolegialnego działania Biskupów

Kolegialność następców apostołów, tj. biskupów, została przedstawiona przede wszystkim w konstytucji soborowej *Lumen gentium* (n. 18 nn.). Na praktyczne jej konsekwencje wskazał dekret soborowy o pasterskich zadaniach Biskupów w Kościele (*Christus Dominus*). Zanim jednak został ogłoszony wspomniany dokument (28. X. 1965 r.) już były znane postulaty wysuwane w tej materii przez Ojców Soboru. Wśród nich szczególne miejsce zajęła prośba kierowana do papieża, by powołał radę złożoną z biskupów.

Wypada zaznaczyć, że do wspomnianego wyżej postulatu Pawła VI ustosunkował się pozytywnie już w przemówieniu na za-

⁴ Motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, I, n. 3, §§ 1—5 (PPK, t. I, z. 1, n. 63).

⁵ Tamże, I, n. 5 (j.w., n. 65).

⁶ Tej sprawie poświęcone jest Pismo Kongregacji Spraw Duchowieństwa (4. XI. 1969 r.): AAS 62 (1970) 123—134 — PPK, t. III, z. 1, nn. 5006—5058. Por. Instrukcja Kongregacji Nauczania Katolickiego określająca podstawowe zasady formacji kapłańskiej, n. 100 i n. (PPK, t. III, z. 1, nn. 4966—4973).

⁷ Okólnik Kongregacji Nauki Wiary, z dnia 13 stycznia 1971 r.: AAS 63 (1971) 309—312 (PPK, t. IV, z. 1, nn. 6733—6749); Pismo tejże Kongregacji (bez daty): AAS 63 (1971) 303—308 j.w., nn. 6750—6789; Wyjaśnienia tej samej Kongregacji, z dnia 26 czerwca 1972 r.: (PPK, t. V, z. 1, nn. 8772—8791). Z opracowań na ten temat por. m.i. Grzywacz J., *Przenoszenie duchownych do stanu świeckiego*, Prawo Kanoniczne 16 (1973) nr 3—4, s. 229—244.

⁸ Por. Dyrektorium o pasterskiej posłudze Biskupów (1973 r.), n. 172 (PPK, t. VI, z. 1, n. 10852). Gdy idzie o prelatury personalne por. motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, I, n. 4 (PPK, t. I, z. 1, n. 64) oraz Konstytucja Ap. *Regimini Ecclesiae Universae*, n. 40 § 1 (PPK, t. II, z. 1, n. 1557).

⁹ AAS 68 (1976) 694—696 (PPK, t. IX, z. 1, nn.).

kończeniu III sesji Soboru (21. XII. 1964 r.)¹⁰. Stąd też nie czekając na ogłoszenie dekretu *Christus Dominus* powołuje Synod Biskupów. Uczynił to pismem apostolskim wydanym z własnej inicjatywy *Apostolica sollicitudo*, noszącym datę 15 września 1965 r. Ustanowienie tej nowej instytucji związał papież bardzo wyraźnie z odbywającym się soborem. Przemawiając w dniu 14 września 1965 r. na rozpoczęcie IV i zarazem ostatniej sesji soboru zapowiedział osobiście ustanowienie Synodu Biskupów¹¹. Następnego zaś dnia, podczas 128 kongregacji generalnej P. Felici, sekretarz generalny soboru powiadomił Ojców o promulgacji motu proprio *Apostolica sollicitudo*. W tym samym również dniu w obecności papieża kard. P. Marella, przewodniczący soborowej Komisji „o biskupach i zarządzie diecezjami” przedstawił krótko treść nowego dokumentu¹². Nieco później ukazał się Regulamin Synodu¹³.

W ten sposób został powołany nowy organ w Kościele Łacińskim¹⁴, który reprezentuje Episkopat całego świata¹⁵. Dotychczas posiada on tylko głos doradczy, ale może otrzymać głos decydujący¹⁶. Nie ulega jednak wątpliwości, że już w tej sytuacji należy go uznać za przejaw kolegialnego działania całego grona Biskupów¹⁷, chociaż trudno je nazwać w chwili obecnej aktem kolegialnym w sensie ścisłym¹⁸, ponieważ nie weryfikują się w sposób pełny warunki wyliczone w n. 22 konstytucji *Lumen gentium*¹⁹.

¹⁰ AAS 56 (1964) 1011. Do tego przemówienia nawiązał papież w części wstępnej motu proprio *Apostolica sollicitudo* (PPK, t. I, z. 1, n. 297).

¹¹ Por. AAS 57 (1965) 804.

¹² Por. Caprile G., *Sinodo dei Vescovi*, Roma 1968, s. 28 i n.

¹³ Ukazały się trzy wersje Regulaminu: pierwsza ogłoszona Pismem Sekretariatu Stanu (8. XII. 1966 r.): AAS 59 (1967) 91—103 (PPK, t. I, z. 1, nn. 315—397); wersja II pt. *Ordo Synodi Episcoporum celebrandae recognitus et auctus* została ogłoszona przez Urząd Międzynarodowy Spraw Kościelnych (24. VI. 1969 r.): AAS 61 (1969) 525—539 (PPK, t. II, z. 1, nn. 2145—2254); wreszcie trzecia wersja — *Ordo Synodi Episcoporum celebrandae recognitus et auctus nonnullis addimentis perficitur* (20. VIII. 1971 r.): AAS 63 (1971) 702—704 (PPK, t. IV, z. 1, nn. 6698—6728).

¹⁴ W Kościele Wschodnim znana jest instytucja synodu (por. Soltyś z e w s k i S., *Synod Biskupów*, Prawo Kanoniczne 9 (1966) nr 3—4, s. 290 i n.).

¹⁵ Por. motu proprio *Apostolica sollicitudo*, n. I (PPK, t. I, z. 1, n. 300).

¹⁶ Tamże, n. II (j.w., n. 301).

¹⁷ Por. Szafrowski E., *Kolegialne działanie biskupów na tle Vaticanum II*, Warszawa 1975, s. 165 nn.

¹⁸ Gdy idzie o zdania autorów w tej materii por. Szafrowski E., dz. cyt., s. 166, nota 256.

¹⁹ Por. Nagy S., *Problematyka II nadzwyczajnego Synodu Biskupów*, Zeszyty Naukowe 13 (1970) nr 2, s. 7.

Synod Biskupów jest kolegialną formą działania biskupów w odniesieniu do Kościoła powszechnego. Współpraca jednak pasterzy potrzebna jest również w zakresie partykularnym. Na tym odcinku sytuacja wygląda nieco inaczej. Mianowicie w pewnym sensie oddolnie dostrzeżono pożytek, czy nawet konieczność zbierania się biskupów dla podjęcia wspólnych narad, przedyskutowania pewnych problemów. I tak już w ubiegłym stuleciu powstała praktyka odbywania zebrań biskupich, które nazwano też Konferencjami Episkopatu²⁰. Przez długi jednak czas posiadały one charakter tylko spotkań prywatnych. Sobór Watykański II nie mógł pominąć milczeniem tego faktu, ale musiał się nim zająć w świetle nauki o kolegialności biskupów. Wiążące w tej materii postanowienia znajdujemy w dekreście soborowym *Christus Dominus*, mianowicie w rozdziale III, który jest zatytułowany: Współpraca biskupów dla wspólnego dobra większej ilości Kościołów²¹. Punkt pierwszy tego rozdziału został poświęcony synodom i zwłaszcza konferencjom biskupim²². Szczególne znaczenie posiada n. 38 dekretu, który zawiera formalne zarządzenie Soboru na temat pozycji prawnej Konferencji Biskupów.

Wprowadzając w życie postanowienia czterech dekretów soborowych, w tym również dekretu *Christus Dominus*, pap. Paweł VI sprecyzował strukturę i działanie Konferencji Biskupich²³. Ponieważ jednak wspomniana uchwała soborowa posiada charakter dyspozycji prawnej, stąd często spotykamy odwoływanie się zarówno do tej uchwały, jak i do norm wykonawczych zawartych w motu proprio *Ecclesiae sanctae*²⁴.

Mówiąc o nowych formach kolegialnego działania biskupów trudno w tym miejscu pominąć sprawę udziału biskupów w pracach odnowionej Kurii Rzymskiej. Również w tej dziedzinie, Ojcowie soboru wysuwali postulaty, stąd musiała przyjść odpowiedź ze strony papieża. Było nią przede wszystkim motu proprio *Pro comperto sane*, ogłoszone w dniu 6 sierpnia 1967 r.²⁵ Wyprzedziło ono zaledwie o kilka dni Konstytucję Ap. *Regimini Ecclesiae Universae* z dnia 15 sierpnia 1967 r.²⁶, która również zawiera pewne postanowienia w tej materii.

---

²⁰ Gdy idzie o historię tej instytucji por. Sztafrowski E., dz. cyt., s. 175 nn.

²¹ *De Episcopis in commune Ecclesiarum bonum cooperantibus*.

²² *Synodi, Concilia et praesertim Episcoporum Conferentiae*.

²³ Motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, I, n. 41 §§ 1—5 (PPK, t. I, z. 1, n. 41).

²⁴ Por. *Communicationes* 4 (1972) 48 oraz *Schema canonum Libri II, de Populo Dei*, Typis Polyglottis Vaticani 1977, s. 14.

²⁵ AAS 59 (1967) 881—884 (PPK, t. II, z. 1, nn. 1455—1468).

²⁶ AAS 59 (1967) 885—928, (j.w., nn. 1459—1692).

2. Kolegium kardynalskie

Stanowi ono już od dawna senat Papieża i posiada wyłączne prawo wyboru Następcy Piotra. Pod tym względem sytuacja nie uległa zmianie w okresie posoborowym, choć wysuwano czasem pewne sugestie w związku z powołaniem nowego organu o charakterze ogólnokościelnym jakim stał się Synod Biskupów²⁷. Konstytucja Ap. *Romano Pontifici eligendo*²⁸ zdecydowanie stwierdza: „Wybór Biskupa Rzymskiego należy w sposób wyłączny do Kardynałów Świętego Kościoła Rzymskiego”²⁹.

Jednakże powszechna odnowa dokonywana w Kościele musiała objąć również i to dostojne Kolegium. Pewne ważne zmiany wprowadził już pap. Jan XXIII. Wypada je tutaj zasygnalizować, ponieważ modyfikacje czynione przez pap. Pawła VI stanowiły ich kontynuację. Najpierw Jan XXIII zarządził, że wszyscy podniesieni do godności kardynalskiej powinni przyjąć sakrę biskupią, jeśli jej wcześniej nie otrzymali³⁰. On też po raz pierwszy w historii przekroczył cyfrę 70 gdy idzie o liczbę członków Kolegium kardynalskiego, uchylając tym samym zarządzenie zawarte w kan. 231 § 1³¹. Dwa inne dokumenty dotyczyły diecezji podmiejskich i zniosły prawo opcji³² oraz oddzieliły funkcje pasterskie tych kościołów od kardynałów biskupów, pozostawiając im jednak związane z nimi tytuły³³.

Pap. Paweł VI okazał się jeszcze hojniejszy od swego poprzednika w nominacjach kardynalskich. Za jego pontyfikatu liczba kardynałów przekroczyła 100. Trzeba wszakże dodać, że tenże papież podał pewne obowiązujące wskazania co do liczby kardynałów. Mianowicie w konstytucji apostolskiej *Romano Pontifici eligendo* stwierdza, że maksymalna liczba wyborców nie powinna przekraczać cyfry 120³⁴. Jest tutaj jednak mowa o kardynałach wyborcach, co nie obejmuje tych, którzy ukończyli 80 rok życia³⁵.

²⁷ Por. Szafrowski E., *Synod Biskupów nowym organem kolegielnym*, Prawo Kanoniczne 16 (1973) nr 3—4, s. 122; Wójcik W. bp, *Projekt poszerzenia kolegium wyborców Papieża*, j.w., 18 (1975) nr 1—2, s. 25—67.

²⁸ Ogłoszona 1 października 1975 r.: AAS 67 (1975) 609—645 (PPK, t. VIII, z. 1, nn. 14447—14581).

²⁹ Tamże, n. 33 (j.w., n. 14497).

³⁰ Motu proprio *Cum gravissima* (15. IV. 1962 r.): AAS 54 (1962) 256—258 (PPK, t. X, z. 1, poz. 431).

³¹ Tamże.

³² Motu proprio *Ad suburbicarias dioeceses* (10. III. 1961 r.): AAS 53 (1961) 198 (PPK, t. X, z. 1, poz. 429).

³³ Motu proprio *Suburbicariis sedibus* (11. IV. 1962 r.): AAS 54 (1962) 253—256 (j.w., poz. 430).

³⁴ Konstytucja n. 20 (PPK, t. VIII, z. 11, n. 14497).

³⁵ Stąd np. w wyborze pap. Jana Pawła II brało udział 111 kardyna-

Przez motu proprio *Ad purpuratorum Patrum* (11. II. 1965 r.)³⁶ określił pap. Paweł VI miejsce patriarchów wschodnich w Kolegium kardynalskim. Mianowicie w przypadku zamianowania ich kardynałami włączani są do stopnia biskupów. Zachowują jednak swoją stolicę patriarchalną i nie otrzymują żadnej diecezji podmiejskiej, ani też nie należą do duchowieństwa Miasta.

Jak wiadomo na czele Kolegium kardynalskiego stoi dziekan, który jest jednak tylko pierwszy wśród równych. Jego zastępcą jest wicedziekan. Na podstawie prawa kodeksowego (por. kan. 237) dziekanem był zawsze najstarszy kardynał biskup, biorąc pod uwagę promocję na diecezję podmiejską. Z chwilą opróżnienia urzędu dziekana funkcję tę przejmował na mocy samego prawa wicedziekan. Pap. Paweł VI wydał nowe zarządzenie w tej materii, zawarte w motu proprio *Sacro Cardinalium Consilio* (26. II. 1965 r.)³⁷. Odtąd urząd Dziekana oraz Wicedziekana jest wybieralny.

Chronologicznie rzecz biorąc następnym dokumentem było motu proprio *Ad hoc usque tempus*, ogłoszone 15 kwietnia 1969 r.³⁸ Określiło ono na nowo pozycje prawne kardynałów prezbiterów i diakonów w ich tytułach i diakoniach. Pozbawiło ich mianowicie jurysdykcji w tych miejscach oraz możliwości ingerowania w zakresie spraw, które dotyczą czy to administrowania dóbr, dyscypliny, czy też posługi Kościoła.

Bardzo ważne zmiany przyniósł następny dokument, motu proprio *Igravescentem aetatem* (27. XI. 1970 r.)³⁹, które po raz pierwszy w historii określiło w pewnym sensie wiek emerytalny kardynałów. I tak kardynałowie kończący 80 rok życia tracą prawo wyboru papieża, a tym samym wejścia na konklawe. To zarządzenie potwierdziła konsytucja o wyborze Papieża *Romano Pontifici eligendo*⁴⁰. Ponadto przestają być członkami dykasterii Kurii Rzymskiej oraz innych instytucji stałych Stolicy Apostolskiej i Państwa Watykańskiego.

Niezależnie od tego kardynałowie pełniący funkcję przełożonych w dykasteriach Kurii Rzymskiej oraz w innych stałych instytucjach Stolicy Ap. i Państwa Watykańskiego proszeni są, aby po ukończeniu 75 roku życia złożyli dobrowolnie rezygnację z urzędu na ręce Papieża, który rozważywszy wszystko w poszczególnym przypadku, zadecyduje czy jest wskazane przyjąć od razu rezygnację.

---

nałów a homagium (w dniu inauguracji pontyfikatu) składało 125 kardynałów.

³⁶ AAS 57 (1965) 295—297 (PPK, t. I, z. 1, nn. 433—439).

³⁷ AAS 57 (1965) 296—297 (j.w., nn. 440—447).

³⁸ AAS 61 (1969) 226—227 (PPK, t. II, z. 1, nn. 2255—2260).

³⁹ AAS 62 (1970) 810—813 (PPK, t. III, z. 1, nn. 4516—5433).

⁴⁰ Konstytucja, n. 33 (PPK, t. VIII, z. 1, n. 14497).

Wiele postanowień dotyczących Kolegium Kardynalskiego zamieściła wspomniana już kilkakrotnie Konstytucja o wyborze Papieża *Romano Pontifici eligendo*, z dnia 1 października 1975 r.⁴¹ Określa następujące sprawy: 1° Władzę przysługującą kolegium kardynalskiemu w czasie opróżnienia Stolicy Ap. (cz. I, r. I); 2° Zebrania kardynałów odbywane w tym czasie (r. II); 3° pozycję prawną niektórych urzędów piastowanych przez kardynałów (r. III).

3. Soborowa odnowa Kurii Rzymskiej

Chociaż Kuria Rzymska świadczy najwyższemu Pasterzowi wydatną i niezastąpioną pomoc w kierowaniu Kościołem powszechnym, z tego jednak nie należy wyprowadzać wniosku, iż nie potrzebuje ona co jakiś czas zmieniać swojej struktury, celem dostosowania się do zmienionych warunków życia⁴². Nic przeto dziwnego, że w związku z ogólną odnową zaprogramowaną przez Sobór Watykański II wypłynęła również sprawa reformy Kurii Rzymskiej. Sprawa ta znalazła swoje miejsce także w pracach soboru. Żądania Ojców dotyczyły w zasadzie dwóch spraw. Domagano się najpierw przeprowadzenia reorganizacji Kurii, następnie zaś jej „umiędzynarodowienia”.

Wprowadzenie tych postulatów w życie zależało ostatecznie od Papieża, któremu Kuria Rzymska służy pomocą. Pap. Paweł VI starał się stosunkowo szybko odpowiedzieć pozytywnie na wysunięte przez Ojców postulaty. Nie we wszystkich punktach było to łatwe i dlatego w wielu przypadkach odnowa Kurii dokonywana była pewnymi etapami.

Pierwszym krokiem na drodze odnowy Kurii Rzymskiej była reorganizacja Kongregacji Św. Oficjum, ponieważ na tę dykasterię skierowano w sposób szczególny ostrze krytyki. Stąd jeszcze przed definitywnym przyjęciem dekretu o pasterskich zadaniach biskupów (28. X. 1965 r.), Paweł VI, w jednej z homilii wygłoszonej w czasie IV sesji Soboru (18. X. 1965 r.) zapowiedział przeprowadzenie w najbliższym czasie reformy Św. Oficjum⁴³.

Realizując swą obietnicę ogłosił w dniu 7 grudnia 1965 r. (w przeddzień zakończenia Soboru) motu proprio *Integrae servandae*, zmieniając nazwę, strukturę i sposób postępowania Św. Oficjum, które występuje odtąd pod nazwą Kongregacji Nauki Wia-

⁴¹ AAS 67 (1975) 609—645 (PPK, t. VIII, z. 1, nn. 14447—14572).

⁴² Gdy idzie o historię tej instytucji por. m.ł. del Re N., *La Curia Romana, Lineamenti storico giuridici*³, Roma 1970.

⁴³ *Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II. Cura et studio Secretariae Generalis Concilii Oecumenici Vaticani II*, Typis Polyglottis Vaticanis 1966, s. 1050 i n.

ry⁴⁴. Nie była to jeszcze ostateczna reorganizacja, ponieważ dalsze zmiany przyniosły następne dokumenty papieskie.

Całościowej odnowy Kurii Rzymskiej dokonała konstytucja Ap. *Regimini Ecclesiae Universae*, z dnia 15 sierpnia 1967 r.⁴⁵ Zmieniła ona nazwę wielu dykasterii⁴⁶ oraz określiła na nowo strukturę i kompetencję wszystkich instytucji kurialnych. Swego rodzaju uzupełnieniem tej odnowy był *Ogólny Regulamin Kurii Rzymskiej* (22. II. 1968 r.)⁴⁷, jak również *Normy* specjalne obowiązujące w Sygnaturze Apostolskiej (23. III. 1968 r.)⁴⁸.

Mówiąc o reorganizacji Kurii Rzymskiej trzeba zaznaczyć, że w jej skład weszły nowe dykasterie. Nową grupę stanowią Sekretariaty: Jedności Chrześcijan, Dla Niechrześcijan i Dla Niewierzających.

Pap. Paweł VI, ustanawiając Komisje posoborowe (3. I. 1966 r.) pozostawił Sekretariat Jedności Chrześcijan, ustanowiony już przez pap. Jana XXIII pismem ap. *Superno Dei nutu* dnia 5 czerwca 1960 r.⁴⁹ Konstytucja *Regimini Ecclesiae Universae* określiła ostatecznie strukturę i kompetencję tego Sekretariatu⁵⁰, który otrzymał kompetencję również w sprawach dotyczących Żydów w aspekcie religijnym.

Sekretariat dla Niechrześcijan został zapowiedziany przez pap. Pawła VI w homilii wygłoszonej w dniu 17 maja 1964 r. w bazylice Watykańskiej⁵¹. Pismo zaś apostolskie z 19 maja 1964 r. powołało do życia specjalny zespół czyli Sekretariat dla Niechrześcijan⁵². Jego strukturę i kompetencję sprecyzowała Konstytucja ap. *Regimini Ecclesiae Universae*⁵³. Z tą dykasterią złączony jest Urząd dla utrzymania kontaktów z muzułmanami⁵⁴.

Brak jest urzędowego dokumentu powołującego do życia Sekretariat dla Niewierzających⁵⁵. Natomiast w *Osservatore Romano* z 9

⁴⁴ AAS 57 (1965) 952—955 (PPK, t. I, z. 1, nn. 398—417).

⁴⁵ AAS 59 (1967) 885—928 (PPK, t. II, z. 1, nn. 1469—1690).

⁴⁶ Kongregacja Kościoła Wschodniego otrzymała liczbę mnogą: Kongregacja Kościołów Wschodnich; Kongregacja Konsystorialna zmieniła nazwę na: kongregacja Biskupów; Kongregacja Soboru na: Kongregacja Spraw Duchowieństwa; Kongregacja Zakonów na: Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich; Kongregacja Seminariów i Uniwersytetów na: Kongregacja Nauczania Katolickiego; Kongregacja Rozkrzewiania Wiary na: Kongregacja Ewangelizowania Narodów czyli Rozkrzewiania Wiary.

⁴⁷ *Regolamento Generale della Curia Romana*: AAS 60 (1968) 129—176 (PPK, t. II, z. 1, nn. 1734—1946).

⁴⁸ PPK, t. II, z. 1, nn. 1947—2144.

⁴⁹ *Motu proprio Finis Concilio*, n. 11 (PPK, t. I, z. 1, n. 431).

⁵⁰ Konstytucja, n. 92—95 (PPK, t. II, z. 1, nn. 1637—1642).

⁵¹ AAS 56 (1964) 433.

⁵² Tamże, s. 560.

⁵³ Konstytucja, nn. 96—100 (PPK, t. II, z. 1, nn. 1643—1647).

⁵⁴ Tamże, n. 100 (j.w., n. 1647).

⁵⁵ *Por. del Re N.*, dz. cyt., s. 214.

kwietnia 1965 r. spotykamy krótką notatkę mówiącą o ustanowieniu tego Sekretariatu i powierzeniu kierownictwa kard. Fr. Koenigowi, arcybiskupowi Wiednia⁵⁶. Na skutek takiej sytuacji niektórzy podają jako datę powołania tej dykasterii 9 kwietnia 1965 r.⁵⁷ Tymczasem *Annuario Pontificio* (1973 r.) wymienia datę 8 kwietnia 1965 r. (s. 416). Autor obszernego i gruntownego opracowania o Kurii Rzymskiej N. del Re stwierdza, że Sekretariat został powołany w dniu 7 kwietnia 1965 r. — podczas gdy dzień 9 kwietnia uważa za datę ustanowienia kard. Koeniga Przewodniczącym Sekretariatu⁵⁸. W motu proprio *Finis Concilio* (3. I. 1966 r.) spotykamy już urzędową wzmiankę o istnieniu tego Sekretariatu⁵⁹. Konstytucja *Regimini Ecclesiae Universae* określiła dokładniej jego strukturę i kompetencję⁶⁰, do której należy m.i. badanie ateizmu i nawiązywanie wedle możliwości dialogu z niewierzącymi⁶¹.

A oto dwie następne, również nowe dykasterie Kurii Rzymskiej: Papieska Rada Świeckich i Papieska Komisja „*Iustitia et Pax*”, powołane w 1967 r. i zreorganizowane w 1976 r. W pierwszej fazie obydwa organy zostały powołane przez motu proprio *Catholicam Christi Ecclesiam* (6. I. 1967 r.) i otrzymały nazwę: Rada Świeckich i Papieska Komisja studiów „*Iustitia et Pax*”⁶².

Obydwie instytucje nie tylko powołano jednym aktem prawnym, ale też zostały ze sobą ściśle związane. Posiadały wspólnego przewodniczącego (kardynała) i wiceprzewodniczącego (biskupa); otrzymały natomiast odrębne sekretariaty i od razu rozdzielonych kompetencję. Taki stan był tymczasowy, bo obydwie instytucje były powołane na sposób eksperymentu na okres 5 lat. Po upływie tego terminu przedłużono ich działalność na dalsze pięćdziesiąt lat. W następnym etapie obydwa organy otrzymały całkowitą autonomię i zostały zreorganizowane. W odniesieniu do Rady Świeckich uczyniło to motu proprio *Apostolatus peragendi* z dnia 10 grudnia 1976 r.⁶³, które nieco zmieniło nazwę tego organu: Papieska Rada Świeckich.

Na czele Rady stoi i kieruje nią kardynał przewodniczący.

⁵⁶ L'Osservatore Romano, 9. IV. 1965, s. 2.

⁵⁷ Por. np. Six J. F., *Od „Syllabus” do dialogu*, Warszawa 1972, s. 137.

⁵⁸ Dz. cyt., s. 214.

⁵⁹ Motu proprio *Finis Concilio*, n. 11 (PPK, t. I, z. 1, n. 432).

⁶⁰ Konstytucja, nn. 101—102 (PPK, t. II, z. 1, nn. 1648—1649).

⁶¹ Por. Pismo Sekretariatu dla Niewierzących w sprawie studium ateizmu i przygotowania do dialogu z niewierzącymi, z dnia 10 lipca 1970 r. (PPK, t. III, z. 1, nn. 4977—5005) oraz Instrukcję na temat dialogu z niewierzącymi (28. VIII. 1968 r.): AAS 60 (1968) 692—704 (PPK, t. II, z. 2, nn. 3218—3298).

⁶² AAS 59 (1967) 25—28 (PPK, t. I, z. 3, nn. 1433—1443).

⁶³ AAS 68 (1976) 696—700 (PPK, t. IX, z. 1, poz. 383).

wspomagany przez zespół prezydialny złożony z trzech kardynałów i z sekretarza. Kompetencja Rady obejmuje wszystkie sprawy związane z apostołatem świeckich w Kościele oraz z dyscypliną dotyczącą świeckich jako takich.

Reorganizacji drugiego organu dokonało motu proprio *Iustitiam et pacem*, ogłoszone przez pap. Pawła VI również w dniu 10 grudnia 1976 r.⁶⁴ Komisja składa się z kardynałów, biskupów, duchownych i świeckich, mianowanych przez papieża na okres pięciu lat. Kieruje nią kardynał przewodniczący, wspomagany przez sekretarza i podsekretarza. Zadaniem tego organu jest analizowanie — w zakresie doktryny, pasterzowania i apostołstwa — spraw związanych ze sprawiedliwością i pokojem.

Wśród nowych dykasterii Kurii Rzymskiej pojawił się także Główny Urząd Statystyczny Kościoła, powołany do życia konstytucją ap. *Regimini Ecclesiae universae*. Jego głównym zadaniem jest zbieranie i porządkowanie wiadomości, które wydają się konieczne lub pożyteczne dla lepszego poznania stanu Kościoła i dostarczenia pomocy pasterzom⁶⁵.

Mając na uwadze zmiany poczynione po wydaniu Konstytucji *Regimini Ecclesiae Universae*⁶⁶ trzeba wskazać najpierw na Konstytucję Ap. *Sacra Rituum Congregatio* (8. V. 1969 r.)⁶⁷, która dokonała podziału dotychczasowej Kongregacji Obrzędów na dwie nowe: Kongregację Spraw Kultu Bożego i Kongregację Spraw Kanonizacyjnych. Jednakże żywot Kongregacji Spraw Kultu Bożego trwał zaledwie 6 lat. Mianowicie w roku 1975 (11 listopada) Konstytucją Ap. *Constans Nobis*⁶⁸ pap. Paweł VI znosi dwie dotychczas odrębne Kongregacje: Sakramentów i Spraw Kultu Bożego, ustanawiając na ich miejsce nową o nazwie „Kongregacja Sakramentów i Spraw Kultu Bożego”. Dotychczasowy podział kompetencji został utrzymany przez wyodrębnienie dwóch sekcji: Sakramentów i Spraw Kultu Bożego.

Po ogłoszeniu Konstytucji *Regimini Ecclesiae universae* wprowadza Papież zmiany również w urzędach Kurii Rzymskiej. Wśród tej grupy dykasterii konstytucja wyliczała na pierwszym miejscu Kancelarię Apostolską, która była niewątpliwie najstarszym urzędem apostołskim, sięgającym swymi początkami wieku IV, będąc przez długi czas jedynym organem wspierającym papieża w kierowaniu całym Kościołem. Kiedy jednak z biegiem wieków pojawiały się coraz to nowe dykasterie zawężała się kompetencja Kancelarii Apostolskiej. W ostatnim czasie przejmował ją coraz wy-

⁶⁴ AAS 68 (1976) 700—703 (j.w., poz. 382).

⁶⁵ Konstytucja Ap., n. 129 (PPK, t. II, z. 1, n. 1683).

⁶⁶ Pewne zmiany zasygnalizowano już wcześniej, mianowicie w odniesieniu do „Rady Świeckich” i Papieskiej Komisji „Iustitia et Pax”.

⁶⁷ AAS 61 (1969) 297—305 (PPK, t. II, z. 1, nn. 1694—1733).

⁶⁸ AAS 67 (1975) 417—420 (PPK, t. VIII, z. 1, nn. 14573—14581).

rażniej Papieski Sekretariat Stanu⁶⁹. Logicznym następstwem tej sytuacji stało się motu proprio pap. Pawła VI *Quo aptius*, z dnia 27 lutego 1973 r.⁷⁰, które zniósło Kancelarię Apostolską, a jej zadania przekazało Papieskiemu Sekretariatowi Stanu.

Obok Kurii Rzymskiej rozumianej w znaczeniu ścisłym działają na szczeblu ogólnokościelnym także inne organy, które są bądź bezpośrednio związane z poszczególnymi dykasteriami Kurii bądź też niezależnie od niej wspierają Papieża w kierowaniu całym Kościołem.

W grupie pierwszych wypadu najpierw wskazać dwie instytucje: Komisję Teologiczną i Papieską Komisję Biblijną; obydwie związane z Kongregacją Nauki Wiary. Komisja Teologiczna została powołana 11 kwietnia 1969 r.⁷¹, otrzymując jako główne zadanie świadczenie pomocy Stolicy Apostolskiej, a w szczególny sposób Kongregacji Nauki Wiary, w rozważaniach na temat ważniejszych spraw doktrynalnych.

Konstytucja *Regimini Ecclesiae universae* zaznaczyła ogólnie, że w sprawach biblijnych Kongregacja Nauki Wiary pozostaje w kontakcie z Papieską Komisją Biblijną (n. 37). W dniu 27 czerwca 1971 r. ukazało się motu proprio *Sedula cura*, które zawiera przepisy określające na nowo strukturę wspomnianej wyżej Komisji⁷². Została ona ściśle związana z Kongregacją Nauki Wiary⁷³. Odtąd funkcję przewodniczącego Komisji pełni kardynał Prefekt wymienionej Kongregacji.

W centrum zainteresowania soboru znalazły się m.i. sprawy środków społecznego przekazu. Mając na uwadze tę dziedzinę współczesnego życia, pap. Paweł VI dokumentem wydanym z własnej inicjatywy (*In fructibus multis*) w dniu 2 kwietnia 1964, powołał Papieską Radę Społecznych Środków przekazywania myśli ludzkiej⁷⁴. Powierzono jej trosce sprawy filmu, radia, telewizji oraz wszelkich pism drukowanych. Dla wprowadzenia w życie postanowień soborowych zawartych w dekrete „*Inter mirifica*”, Komisja wydała obszerną Instrukcję⁷⁵.

⁶⁹ Papieski Sekretariat Stanu na mocy Konstytucji *Regimini Ecclesiae Universae* przejął od Kancelarii Ap. Sekretariat Breviów Apostolskich, Sekretariat Breviów do panujących oraz Sekretariat pism łacińskich, stając się w ten sposób powoli jakby przywróconą dawną Kancelarią Apostolską przystosowaną do współczesnych potrzeb (por. Motu proprio *Quo aptius*, wstęp — PPK, t. VI, z. 2, n. 11041).

⁷⁰ AAS 65 (1973) 113—116 (PPK, t. VI, z. 2, nn. 11036—11047).

⁷¹ AAS 61 (1969) 540—541 (PPK, t. II, z. 2, nn. 3362—3373).

⁷² AAS 63 (1971) 665—669 (PPK, t. IV, z. 1, nn. 7038—7058).

⁷³ Dodajmy, że Papieska Komisja Biblijna została powołana na początku naszego stulecia (30. X. 1902 r.), by wspierać rozwój studiów biblijnych. Dokonał tego pap. Leon XIII pismem ap. *Vigilantiae studique*.

⁷⁴ AAS 56 (1964) 289—292 (PPK, t. I, z. 3, nn. 1421—1432).

⁷⁵ Instrukcja *Communio et progressio*, z dnia 23 maja 1971 r.: AAS

W okresie posoborowym nastąpiła reorganizacja Domu Papieskiego przez motu proprio *Pontificalis Domus*, z dnia 28 marca 1968 r.⁷⁶

Papieską Komisję Odnowy Kodeksu Prawa Kanonicznego powołał jeszcze pap. Jan XXIII w dniu 28 marca 1963 r. Zaczęła ona jednak w pełni swoje prace dopiero po zakończeniu Soboru Watykańskiego II. Pap. Paweł VI niejednokrotnie podejmował akty związane zwłaszcza ze strukturą osobową Komisji. On też w dniu 17 kwietnia 1964 r. powołał Zespół Konsultorów (obejmujący 70 osób), który stał się organem doradczym Komisji⁷⁷.

W dniu 16 czerwca 1972 r. w miejsce dotychczasowej Papieskiej Komisji redagowania Wschodniego Kodeksu Prawa Kanonicznego, powołał Ojciec św. Papieską Komisję odnowy Wschodniego Kodeksu Prawa Kanonicznego⁷⁸.

Zaraz po zakończeniu prac Soboru została ustanowiona specjalna Komisja, której powierzono zadanie Interpretacji dokumentów soborowych. Mianowicie w dniu 3 stycznia 1966 r. pap. Paweł VI powołał m.i. Centralną Komisję Posoborową⁷⁹, która otrzymała dwa zadania: 1° uzgadniania prac wszystkich Komisji Posoborowych i 2° interpretacji konstytucji i dekretów soborowych, ilekroć okaże się to konieczne lub pożyteczne⁸⁰. Sekretariat Stanu, pismem z dnia 11 lipca 1967 r. podał do wiadomości, że Ojciec św. powołał Papieską Komisję Interpretacji Dekretów Soboru Watykańskiego II⁸¹. Wreszcie dnia 14 kwietnia 1969 r. ukazało się wyjaśnienie tegoż Sekretariatu stwierdzające, że kompetencja wym. wyżej Komisji rozciąga się także na dokumenty Stolicy Apostolskiej, wprowadzające w życie uchwały soborowe⁸².

Pozycja prawna Kurii Rzymskiej w czasie opróżnienia Stolicy Apostolskiej została uregulowana ostatnio Konstytucją Ap. Ro-

63 (1971) 593—656 (PPK, t. IV, z. 1, nn. 7083—7269). Obejmuje ona 187 numerów.

⁷⁶ AAS 60 (1968) 305—315 (PPK, t. II, z. 1, nn. 2342—2395).

⁷⁷ Por. *Communicationes* 9 (1977) 63, n. 2.

⁷⁸ *Leges Ecclesiae post CIC editae* (collegit X. Ochoa), t. IV, kol. 6279. Kongregacja Nauczania Katolickiego erygowała 7 lipca 1971 r. Wydział Kanonicznego Prawa Wschodniego na Papieskim Instytucie Wschodnim: AAS 63 (1971) 791—792 (PPK, t. IV, z. 1, nn. 6729—6973).

⁷⁹ Motu proprio *Finis Concilio* powołało przede wszystkim Komisje Posoborowe, które miały świadczyć pomoc przy wprowadzaniu w życie postanowień soborowych. Dla koordynacji prac wspomnianych Komisji ustanowił Papież Komisję Centralną, powierzając jej również zadanie interpretacji dokumentów soborowych (PPK, t. I, z. 1, n. 425).

⁸⁰ Oto pełna nazwa tej Komisji: *Commissio Centralis coordinandis post Concilium laboribus et Concilii Decretis interpretandis*.

⁸¹ *Leges Ecclesiae post CIC editae*, t. III, kol. 5217 (n. 3577): *Pontificia Commissio Decretis Concilii Vaticani II Interpretandis*.

⁸² Tamże, t. IV, kol. 5514 (n. 3738).

mano Pontifici eligendo (1. X. 1975 r.) w dwóch kolejnych rozdziałach: 1° Niektóre urzędy w czasie opróżnienia Stolicy Ap. i 2° uprawnienia Kongregacji i Trybunałów Kurii Rzymskiej w czasie opróżnienia Stolicy Ap.⁸³

Kiedy mówimy o Kurii Rzymskiej wypada od razu wspomnieć o innym organie wspierającym Papieża, ale w kierowaniu przez niego kościołem partykularnym, tj. diecezją rzymską. W tej materii mamy do odnotowania trzy dokumenty. Motu proprio *Romanae Urbis* (8. II. 1966 r.) w okresie bezpośrednio posoborowym kierowanie diecezją rzymską bardziej przystosowało do potrzeb współczesnych⁸⁴. Było to jednak tylko doraźne i tymczasowe załatwienie sprawy. Stąd pap. Paweł VI promulgował w dniu 28 stycznia 1977 r. nowy dokument, tym razem w formie bardziej uroczystej, mianowicie Konstytucję Ap. *Vicariae potestatis*⁸⁵. Zamieszczone w niej normy sankcjonują i uzupełniają, bądź też w razie potrzeby uchylają dotychczasowe zarządzenia dotyczące Wikariatu Miasta. Wcześniej, bo w dniu 30 czerwca 1968 r. ukazało się motu proprio *Romanae dioecesis*, regulujące sprawę nadawania beneficjów kościelnych w Rzymie⁸⁶.

4. Pozostałe zmiany w zakresie prawa osobowego

Na pierwszym miejscu trzeba wyliczyć wspomnianą już kilkakrotnie konstytucję Ap. *Romano Pontifici eligendo*, z dnia 1 października 1975 r., która na nowo uregulowała sprawy związane z opróżnieniem Stolicy Apostolskiej i wyborem Biskupa Rzymskiego⁸⁷.

Wypełniając życzenie Ojców soboru, zawarte w dekrete *Christus Dominus* (nn. 9, 2 i 10, 1), Paweł VI promulguje w dniu 24 czerwca 1969 r. motu proprio *Sollicitudo omnium Ecclesiarum*⁸⁸, dotyczące funkcji legatów Biskupa Rzymskiego.

Kilka dokumentów uwzględnia biskupów, zwłaszcza tych, którzy wykonują pasterskie posługi w kościołach partykularnych, tj. w diecezjach. Gdy mamy na uwadze uprawnienia przysługujące biskupom należy wskazać przede wszystkim dwa dokumenty:

1° Motu proprio *Pastorale munus* z dnia 30 listopada 1963 r.⁸⁹ udzielające biskupom pewnych uprawnień i przywilejów. Dokument ukazał się w pierwszym roku pontyfikatu Pawła VI i zmie-

⁸³ Konstytucja Ap., nn. 14—26 (PPK, t. VIII, z. 11, nn. 14478—14490).

⁸⁴ AAS 58 (1966) 115—118 (PPK, t. X, z. 1, poz. 433).

⁸⁵ AAS 69 (1977) 5—18 (j.w., poz. 434).

⁸⁶ AAS 60 (1968) 377—381 (PPK, t. II, z. 1, nn. 2261—2282).

⁸⁷ AAS 67 (1975) 609—645 (PPK, t. VIII, z. 1, nn. 14447—14572).

⁸⁸ AAS 61 (1969) 473—484 (PPK, t. II, z. 1, nn. 2283—2341).

⁸⁹ AAS 56 (1964) 5—12 (PPK, t. I, z. 1, nn. 1—52).

rzeź do zaakcentowania pozycji biskupów. Był też odpowiedzią na postulaty wysuwane przez Ojców w czasie Soboru. W pierwszej części motu proprio zamieszcza uprawnienia, które na mocy prawa przysługują biskupowi rezydencjalnemu (i tym, którzy są z nim zrównani) od momentu objęcia diecezji, a które mogą być delegowane jedynie biskupom: koadiutorowi i pomocniczemu oraz wikariuszowi generalnemu, nigdy zaś innym, o ile nie ma o tym wyraźnej wzmianki w samych uprawnieniach. Tych uprawnień wyliczono 40. Niektóre z nich zdeaktualizowały się w późniejszym okresie posoborowym na skutek wydania nowych zarządzeń⁹⁰. W części drugiej znajduje się 8 przywilejów przysługujących wszystkim biskupom, tak rezydencjalnym jak i tytularnym od chwili autentycznego zawiadomienia o prowizji kanonicznej.

2° Motu proprio *De Episcoporum muneribus*, z dnia 15 czerwca 1966 r.⁹¹, poszerzyło władzę dyspensowania przysługującą pastierzom diecezji. Stanowiło ono wypełnienie uchwały soborowej zawartej w dekrete *Christus Dominus* (n. 8, b). We wspomnianym dokumencie Papież określił przypadki, w których sobie rezerwuje dyspensę od prawa kościelnego. Identyčną władzę biskupom Kościołów Wschodnich Paweł VI przyznał w dniu 2 maja 1967 r. w motu proprio *Episcopalis potestatis*⁹².

Urząd Międzynarodowych Spraw Kościelnych ogłosił w dniu 25 marca 1972 r. nowe przepisy dotyczące kandydatów do biskupstwa w Kościele Łacińskim⁹³. Natomiast Kongregacja Spraw Kultu Bożego, dekretem z dnia 9 października 1972 r.⁹⁴ uregulowała na nowo sprawę wspominania biskupa w Modlitwie Eucharystycznej. Przepisy posoborowe dokonały pewnych uproszczeń w odniesieniu do odznak i obrzędów pontyfikalnych, jak również gdy idzie o strój biskupów oraz przysługujące im tytuły⁹⁵.

Wiele spraw związanych z posługą biskupów diecezjalnych reguluje motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, które w pierwszej części zawiera normy wykonawcze do dwóch dekretów soborowych: *Christus Dominus* (o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele)

⁹⁰ Por. Szafrowski E., *Prawo Kanoniczne w okresie odnowy soborowej*, t. I, Warszawa 1976, s. 317 nn.

⁹¹ AAS 58 (1966) 467—472 (PPK, t. I, z. 1, nn. 179—226).

⁹² AAS 59 (1967) 385—390 (j.w., nn. 227—256).

⁹³ AAS 64 (1972) 386—391 (PPK, t. V, z. 1, nn. 8725—8759).

⁹⁴ Tamże, ss. 692—694 (j.w., nn. 8760—8771).

⁹⁵ Motu proprio *Pontificalia insignia* (21. VI. 1968) wprowadziło zmiany w używaniu odznak pontyfikalnych: AAS 60 (1968) 374—377 — PPK, t. II, z. 1, nn. 2396—2409; Instrukcja *Pontificales ritus* (21. VI. 1968): tamże, ss. 406—414 — j.w., nn. 2410—2455 poczyniła uproszczenia w obrzędzie i odznakach pontyfikalnych; Instrukcja *Ut sive* Papieskiego Sekretariatu Stanu (31. III. 1969) dotyczy stroju, tytułów i odznak kardynałów, biskupów i niższych prałatów: AAS 61 (1969) 334—340 — PPK, t. II, z. 1, nn. 2456—2505.

i *Presbyterorum ordinis* (o życiu i posłudze kapłanów)⁹⁶. W sposób niezwykle wyczerpujący cała posługa biskupa została ukazana w obszernej Instrukcji Kongregacji Biskupów (*Ecclesiae imago*) z dnia 22 lutego 1973 r.⁹⁷

Trzeba też w tym miejscu odnotować pojawienie się w okresie posoborowym nowych ordynariuszy personalnych: prałata personalnego⁹⁸ i delegata duszpasterzy migrantów⁹⁹.

Biskupi diecezjalni otrzymali znacznie większą swobodę w zakresie obsadzania stanowisk kościelnych, na skutek zniesienia rezerwatów papieskich, egzaminu konkursowego oraz innych restrykcji obowiązujących dotychczas w tej materii¹⁰⁰.

Kongregacja Biskupów ogłosiła w dniu 29 czerwca 1975 r. dekret dotyczący nawiedzania progów apostołskich oraz sprawozdań diecezjalnych¹⁰¹.

Gdy idzie o biskupów koadiutorów i pomocniczych, to prawo posoborowe — mając na uwadze postulat zawarty w dekrete *Christus Dominus* (n. 25, 1) — podjęło próbę większego zaakcentowania ich godności biskupiej. Konkretnym tego wyrazem jest nałożenie prawie formalnego obowiązku na biskupa diecezjalnego, by koadiutora mianował wikariuszem generalnym, biskupa zaś pomocniczego wikariuszem generalnym lub biskupim¹⁰². Ponadto biskupi pomocniczy, w czasie opróżnienia stolicy biskupiej nie tracą uprawnień, jakie posiadali piastując wcześniej (sede plena) funkcję wikariusza generalnego lub biskupiego¹⁰³. Dla tej samej przyczyny ci, którzy dokonują wyboru wikariusza kapitulnego powinni wybrać na ten urząd jednego z biskupów pomocniczych¹⁰⁴.

Biskupi diecezjalni otrzymali nowych współpracowników, który-

⁹⁶ Motu proprio *Ecclesiae Sanctae* z dnia 6 sierpnia 1966 r.: AAS 58 (1966) 757—787 (PPK, t. I, z. 1, nn. 59—103).

⁹⁷ *Directorium de pastoralis munere Episcoporum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1973 (PPK, t. VI, z. 1).

⁹⁸ Por. motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, I, n. 4,4 (PPK, t. I, z. 1, n. 64) i Konstytucja Ap. *Regimini Ecclesiae Universae*, n. 49 § 1 (PPK, t. II, z. 1, n. 1557).

⁹⁹ Instrukcja Kongregacji Biskupów (22. VIII. 1969 r.) dotycząca duszpasterstwa emigrantów, nn. 44—51 (PPK, t. II, z. 2, nn. 3092—3109).

¹⁰⁰ Motu proprio *Ecclesiae Sanctae*; I, n. 18 (PPK, t. I, z. 1, n. 78).

¹⁰¹ AAS 67 (1975) 674—676 (PPK, t. VIII, z. 1, nn. 14582—14601). Opracowano też nowy Formularz sprawozdań pięcioletnich (j.w., nn. 14605—14696).

¹⁰² Por. Motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, I, n. 13 § 2 (PPK, t. I, z. 1, n. 73); Instrukcja *Ecclesiae imago*, n. 199, 3 i 201, 2 (PPK, t. VI, z. 1, nn. 10941 i 10952).

¹⁰³ Motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, I, n. 13 § 3 (PPK, t. I, z. 1, n. 73).

¹⁰⁴ Tamże.

mi mogą być wikariusze biskupi, wyposażeni w razie potrzeby w godność biskupią¹⁰⁵.

Mając na uwadze nadanie większej skuteczności biskupiemu posługiwaniu w Kościele partykularnym nakazano lub zalecono powołanie szeregu organów doradczych. Na pierwsze miejsce wysuwa się Rada Kapłańska, która wyraźnie nawiązuje do okresu, w którym biskup miał przy sobie całe grono prezbiterów, wspierające go bezpośrednio w wypełnianiu pasterskiej posługi. Powołanie tego organu doradczego jest obowiązkiem każdego biskupa diecezjalnego¹⁰⁶.

Pojawienie się nowego organu, którego funkcje są niemal identyczne z zadaniami związanymi dotąd z kapitułą katedralną, wyłoniło od razu sprawę ich wzajemnej relacji, a także pytanie co do przyszłości dotychczasowego organu. Na razie tymczasowo zachowano uprawnienia kapituły, ale wyraźnie przyznano pierwszeństwo Radzie Kapłańskiej, jej rezerwując tytuł senatu biskupiego. Wszystko jednak wskazuje na to, że kapituły nie zostaną zniesione¹⁰⁷.

Drugim ważnym organem, który nie tylko może wypowiadać swoje zdanie, lecz jednocześnie świadczyć wszechstronną pomoc w podejmowaniu różnych inicjatyw duszpasterskich opartych na głębokim studium teoretyczno-praktycznym, jest Rada Duszpasterska. Organ ten obejmuje również świeckich, którzy nawet powinni stanowić w nim większość. Nie jest jednak nakazany¹⁰⁸.

Gdy idzie o pozostałe organy to należy wskazać następujące Komisje:

1° Komisja Liturgiczna, nakazana już w Konstytucji soborowej o Liturgii (n. 45, 1), otrzymała dokładniejsze określenie struktury i kompetencji w prawie posoborowym¹⁰⁹. Głównym jej zadaniem jest realizowanie odnowy liturgicznej podjętej na szeroką skalę w okresie posoborowym.

2° Komisja Muzyki Kościelnej została zalecona przez Konsty-

¹⁰⁵ Motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, I, n. 14 §§ 1—5 (PPK, t. I, z. 1, n. 74). Por. Instrukcja *Ecclesiae imago*, n. 202 (PPK, t. VI, z. 1, nn. 10954—10957).

¹⁰⁶ Motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, I, n. 15 §§ 1—5 (PPK, t. I, z. 1, n. 75); Okólnik Kongregacji Spraw Duchowieństwa (11. IV. 1970): AAS 62 (1970) 459—465 (PPK, t. III, z. 11, nn. 4565—4597); Instrukcja *Ecclesiae imago*, n. 203 (PPK, t. VI, z. 1, nn. 10958—10963).

¹⁰⁷ Wskazuje na to Instrukcja *Ecclesiae imago*, n. 205 (j.w., nn. 10969—10971) i przede wszystkim schemat nowego Kodeksu, Księga II o Ludzie Bożym, kan. 317—325.

¹⁰⁸ Motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, I, n. 16 §§ 1—5 (PPK, t. I, z. 1, n. 76); Okólnik Kongregacji Spraw Duchowieństwa, z dnia 25. I. 1973 r. (PPK, t. VII, z. 1, nn. 12965—12994); Instrukcja *Ecclesiae imago*, n. 204 (PPK, t. VI, z. 1, nn. 10964—10968).

¹⁰⁹ I Instrukcja Wykonawcza do konst. soborowej o Liturgii *Inter oecumenici* (26. IX. 1964 r.), n. 47 (PPK, t. I, z. 2, nn. 891—895).

tucję soborową o Liturgii (n. 46, 1), a teren jej pracy wytyczyła Instrukcja *Musicam sacram* (5. III. 1967 r.)¹¹⁰.

3° Komisja sztuki kościelnej, zalecona w ten sam sposób co poprzednia (KL, n. 46, 1), nie otrzymała dotychczas w normach wykonawczych całościowego określenia struktury i zadań. Czynią to jednak przy różnych okazjach dokumenty posoborowe¹¹¹. Ponieważ zakres działania wszystkich trzech organów jest bardzo zbliżony, przewiduje się możliwość połączenia ich w jedną Komisję, obejmującą specjalistów ze wszystkich trzech dziedzin¹¹².

4° Komisja lub Sekretariat Spraw ekumenicznych. Powołanie tego organu jest uzależnione od warunków lokalnych, stąd może być jeden dla kilku diecezji albo czasem wystarczy powierzenie prowadzenia tych spraw jednej osobie¹¹³.

Szereg sugestii wysunęło prawo posoborowe w odniesieniu do dziekanów, którzy stanowią w dalszym ciągu ważne grono współpracowników biskupa diecezjalnego¹¹⁴.

Mając na uwadze bardziej owocne wykonywanie posługi duszpasterskiej w kościołach lokalnych (głównie w parafiach), dokumenty prawodawstwa posoborowego wprowadziły lub zaproponowały szereg pożytecznych modyfikacji. I tak wprowadzono zakaz łączenia w przyszłości parafii z kapitułami kanoników, owszem polecono oddzielić od kapituł parafie związane z nimi w przeszłości i ustanowić pełnoprawnych proboszczów¹¹⁵.

Prawodawca posoborowy dostrzegł nowe potrzeby w zakresie pasterzowania wśród migrantów, wprowadzając instytucję duszpasterzy personalnych, wyposażonych we władzę proboszczowską¹¹⁶. Przy okazji dodajmy, że przepisy posoborowe zwróciły tak-

¹¹⁰ Instrukcja, n. 68 (PPK, t. I, z. 3, n. 1296).

¹¹¹ Np. Wprowadzenie Ogólne do Mszału Rzymskiego, n. 256 (PPK, t. VI, z. 2, n. 11850). Wypada w tym miejscu odnotować, że Kongregacja Spraw Duchowieństwa wydała (11. IV. 1971 r.) Okólnik dotyczący troski o zachowanie artystycznego i historycznego dziedzictwa Kościoła: AAS 63 (1971) 315—315 (PPK, t. IV, z. 1, nn. 6940—6953).

¹¹² Na temat powiązań i konieczności koordynacji pomiędzy wszystkimi organami doradczymi na szczeblu diecezjalnym por. Szafrowski E., *Współpracownicy biskupa diecezjalnego w pasterskim postępowaniu*, Warszawa 1977, s. 127 nn.

¹¹³ Por. Dyrektorium ekumeniczne, *Ad totam Ecclesiam* (17. V. 1967 r.), nn. 3 i 6 (PPK, t. I, z. 2, nn. 706 i 709—715).

¹¹⁴ Motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, I, n. 19, §§ 1—2 (PPK, t. I, z. 1, n. 79); Instrukcja *Ecclesiae imago*, nn. 184—187 (PPK, t. VI, z. 1, nn. 10894—10910).

¹¹⁵ Motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, I, n. 21 § 2 (PPK, t. I, z. 1, n. 81).

¹¹⁶ Instrukcja Kongregacji Biskupów dotycząca duszpasterstwa wśród emigrantów, nn. 35—43 (PPK, t. II, z. 2, nn. 3060—3090). Dodajmy, że Paweł VI ogłosił 15. VIII. 1969 r. motu proprio *Pastoralis migratorum cura*, ustalające nowe przepisy w zakresie duszpasterstwa wśród emigrantów: AAS 61 (1969) 600—603 (PPK, t. II, z. 2, nn. 2933—2940). Po-

że uwagę na szczególne potrzeby duchowe innej, coraz liczniejszej grupy, jaką stanowią turyści¹¹⁷.

Pragnąc ułatwić biskupowi zarządzenie potrzebom duszpasterskim przez odpowiedni dobór proboszczów na poszczególne placówki, zmodyfikowano kodeksowe ujęcie trwałości stanowiska proboszczowskiego, głównie przez zniesienie dotychczasowego rozróżnienia na proboszczów usuwalnych i nieusuwalnych¹¹⁸. Nie można też w tym miejscu pominąć ułatwień wprowadzonych w zakresie powierzenia parafii zakonnikom¹¹⁹.

Akcentowane przez kodeks prawo proboszcza do świadczeń otrzymywanych z okazji wykonywania posług duszpasterskich może być już obecnie ograniczone przez biskupa¹²⁰. Na nowo został określony obowiązek odprawiania Mszy za parafian: duszpasterze mają odprawiać za wiernych we wszystkie niedziele oraz dni świąteczne aktualnie nakazane w danym miejscu¹²¹. Mocno zostały zaakcentowane obowiązki proboszcza w wypełnianiu posługi nauczania, uświęcania i kierowania parafią¹²². Współpraca świeckich w zakresie życia parafialnego może przybrać formę instytucjonalną w parafialnych radach duszpasterskich¹²³. Można też mówić o nowej dziedzinie działalności, obejmującej sprawę ekumeniczną w parafii¹²⁴.

nadto Papieska Komisja opieki duchowej nad migrantami i podróżującymi ogłosiła (24. IX. 1977 r.) Dekret dotyczący duszpasterstwa ludzi morza, do którego dołączono Normy regulujące tę dziedzinę duszpasterstwa oraz wykaz uprawnień przysługujących kapłanom wykonującym posługę wśród ludzi morza: AAS 69 (1977) 737—746.

¹¹⁷ Por. Wskazania Ogólnej Kongregacji Spraw Duchowieństwa na temat duszpasterstwa turystycznego (28. III. 1969): AAS 61 (1969) 361—384 (PPK, t. II, z. 2, nn. 2769—2932); *Chiesa e mobilità umana* — AAS 69 (1977) 357—378.

¹¹⁸ Por. motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, I, n. 20 (PPK, t. I, z. 1, n. 80).

¹¹⁹ Tamże, n. 33 (j.w., n. 93). Por. Sobański R., *Powierzenie parafii zakonnikowi według m.p. „Ecclesiae Sanctae”*, Prawo Kanoniczne 11 (1968) nr 1—2, s. 61—80.

¹²⁰ Por. motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, I, n. 8 (PPK, t. I, z. 1, n. 68).

¹²¹ Dekret Kongregacji Spraw Duchowieństwa (25. VII. 1970 r.): PPK, t. III, z. 1, nn. 4612—4614.

¹²² Szerzej na ten temat por. Szafrowski E., *Prawo Kanoniczne w okresie odnowy soborowej*, t. I, s. 526 nn.; Tenże, *Współpracownicy biskupa diecezjalnego w pasterskim posługiwaniu*, Warszawa 1977, s. 252 nn.

¹²³ Por. Okólnik Kongr. Spraw Duchowieństwa dotyczący rad duszpasterskich, n. 12 (PPK, t. VII, z. 1, n. 12992). Szerzej por. Sobański R., *Uwagi o strukturze parafialnej rady duszpasterskiej*, Ateneum Kapłańskie, n. 387, ss. 133—141; Pieronek T., *Podstawy prawne parafialnych rad pasterskich*, *Notificationes*, nr. 5—6 z 1974 r., ss. 88—93.

¹²⁴ Dyrektorium ekumeniczne *Ad totam Ecclesiam* (14. V. 1967) zawiera szereg dyspozycji, które muszą być znane duszpasterzowi i realizowane w pracy parafialnej (PPK, t. I, z. 2, nn. 702—804). Chodzi

Nową grupę współpracowników biskupa w wykonywaniu pasterkiej posługi mogą obecnie stanowić diakoni stali. Realizując zalecenie ostatniego Soboru (LG, n. 29, 2) pap. Paweł VI wydał motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* (18. VI. 1967 r.) ustalając normy ogólne dla przywróconego w Kościele Łacińskim diakonatu stałego¹²⁵. Dodajmy od razu, że prawo posoborowe określiło też dokładniej pozycję wszystkich diakonów, zwłaszcza przysługujące im uprawnienia¹²⁶.

Wiele miejsca poświęcono zakonom, które według nowej terminologii, proponowanej w schematach mają się nazywać instytucjami życia konsekrowanego przez profesję rad ewangelicznych. Pierwsze normy wykonawcze do całego dekretu soborowego *Perfectae caritatis* (o przystosowanej odnowie życia zakonnego) przyniosło motu proprio *Ecclesiae sanctae*¹²⁷, ogłoszone w dniu 6 sierpnia 1966 r. Dnia 6 listopada 1964 r. ukazał się reskrypt papieski *Cum admotae* delegujący pewne uprawnienia przełożonych zakonów kleryckich¹²⁸. Natomiast w dniu 31 maja 1966 r. Kongregacja Zakonników ogłosiła dekret przyznający uprawnienia najwyższym przełożonym zakonów laickich na prawie papieskim¹²⁹. Dekret Kongregacji Zakonów i Instytutów świeckich (27. XI. 1969 r.) określił sposób uczestniczenia braci w zarządzie zakonów kleryckich¹³⁰. Instrukcja zaś Kongregacji Ewangelizowania Narodów z 24 lutego 1969 r. ustaliła pewne zasady i normy dotyczące stosunków między ordynariuszami miejsca a instytucjami misyjnymi na terenach misyjnych¹³¹.

Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich oraz Kongregacja Biskupów ogłosiły wspólnie doniosły dokument zawierający wytyczne dla wzajemnych relacji pomiędzy biskupami i zakonnikami¹³².

---

głównie o następujące numery Dyrektorium: 22. 9—20. 25—63. Ponadto duszpasterz musi znać dokumenty dotyczące Interkomunii: por. PPK, t. III, z. 2, nn. 5431—5452; t. V, z. 1, nn. 9149—9173.

¹²⁵ AAS 59 (1967) 697—704 (PPK, t. I, z. 1, nn. 462—516).

¹²⁶ Por. m.i. motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem*, n. 22 (j.w., nn. 488—499); Odpow. Kom. Intep. (26. III. 1968): AAS, 60 (1968) 363 (PPK, t. II, z. 2, n. 3211); Odpow., z dn. 4. IV. 1969 r. (PPK, t. III, z. 1, n. 4616); Wyjaśnienie Sygnatury Ap.: diakon może wypełniać funkcję sędziego w sprawach małżeńskich (PPK, t. VII, z. 2, n. 13618) oraz funkcję obrońcy w.m. (Communicationes 9 (1977) 226); Odpow. Kom. Intep. w sprawie uprawnień dotyczących błogosławieństw i udzielania sakramentów: AAS 66 (1974) 667.

¹²⁷ PPK, t. I, z. 1, nn. 104—149.

¹²⁸ AAS (1967) 374—378 (PPK, j.w., nn. 257—281).

¹²⁹ Tamże, s. 362—364 (j.w., nn. 282—296). Por. PPK, t. III, z. 1, n. 4638.

¹³⁰ AAS 61 (1969) 739—740 (PPK, t. III, z. 1, nn. 4642—4652).

¹³¹ Tamże, s. 281—287 (PPK, t. II, z. 2, nn. 2548—2586).

¹³² Datowany 14 maja 1978 r.: AAS 70 (1978) 473—506.

Wprowadzono pewne zmiany gdy chodzi o zakładanie i znoszenie zakonów, a także prowincji i domów zakonnych¹³³.

Niezwykle doniosłym dokumentem jest Instrukcja Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich z dnia 6 stycznia 1969 r., zaczynająca się od słów *Renovationis causam*¹³⁴, normująca sprawę przystosowanej odnowy przygotowania do życia zakonnego. Obok niej należy wyliczyć Instrukcję tejże Kongregacji *Venite seorsum* (15. VIII. 1969 r.), dotyczącą życia kontemplacyjnego i klauzury mniszek¹³⁵. W okresie posoborowym dokonano również odnowy profesji zakonnej¹³⁶.

Wprowadzono ważne modyfikacje gdy idzie o przyjmowanie i sprawowanie sakramentu Pokuty w zakonach, zwłaszcza zaś w odniesieniu do zakonnice¹³⁷. Trzeba wreszcie odnotować zmianę przepisów kodeksowych o wydalaniu z zakonu. Dokonał tego Dekret Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich z dnia 2 marca 1974 r.¹³⁸ W związku z tym przestały obowiązywać przepisy kan. 649—668 w tym co odnosi się do procesu, o ile nie powołują się na nie kan. 649—653. W konsekwencji wszystkie zakony męskie obowiązują jeden sposób postępowania przy wydalaniu, mianowi-

¹³³ Por. Motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, II, nn. 39—41 (PPK, t. I, z. 1, nn. 144—146); Dekret Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich udzielający pewnych uprawnień zakonnikom (4. VI. 1970): AAS 62 (1970) 549—550, nn. 1—2 (PPK, t. III, z. 1, nn. 4626—4627); Instrukcja *Renovationis causam*, n. 16. I (PPK, t. II, z. 2, n. 2641).

¹³⁴ AAS 61 (1969) 103—120 (PPK, t. II, z. 2, nn. 2587—2693). Wypada w tym miejscu wspomnieć o Adhortacji Ap. *Evangelica testificatio* (29. VI. 1971), skierowanej do wszystkich rodzin zakonnych, a zawierającej wskazania na temat odnowy życia zakonnego według nauki Soboru Watykańskiego II: AAS 63 (1971) 497—526 (PPK, t. V, z. 1, nn. 8848—8911). Są też dokumenty poświęcone Liturgii godzin w zakonach: Instrukcja *In edendis normis* (23. XI. 1965): AAS 57 (1010—1013) (PPK, t. I, z. 3, nn. 1315—1338); List pap. *Sacrificium laudis* (15. VIII. 1966): j.w., nn. 1339—1347; Pismo Kongr. Zakonów i Instytutów Świeckich (31. V. 1969): PPK, t. III, z. 1, nn. 4665—4671.

¹³⁵ AAS 61 (1969) 674—690 (PPK, t. II, z. 2, nn. 2694—2760). Por. Wyjaśnienie Kongr. Zakonów i Instytutów Świeckich w tej materii (PPK, t. III, z. 1, nn. 4655—4661). Ta sama Kongregacja wydała również inne Wyjaśnienie (4. VI. 1970) dotyczące klauzury papieskiej w zakonach ścisłych: AAS 62 (1970) 548—549 (j.w., nn. 4653—4643).

¹³⁶ Por. Dekret Kongr. Spraw Kultu Bożego (2. II. 1970) promulgujący obrzęd: AAS 62 (1970) 553 (j.w., nn. 4672—4675); Uwagi Wstępne do obrzędu (j.w., nn. 4672—4706); Obrzęd przyrzeczenia (j.w. nn. 4707—4710); Dekret tejże Kongr. promulgujący nowy obrzęd konsekracji dziewic (31. V. 1970): AAS 62 (1970) 650 (j.w., nn. 4711—4712); Uwagi Wstępne do obrzędu (j.w., nn. 4713—4736); Dekret tejże Kongr. promulgujący odmowiony obrzęd benedykcji opata i przeorowsy (9. XI. 1970): AAS 63 (1971) 710—711 (PPK, t. IV, z. 1, nn. 6810—6812); Uwagi Wstępne do obrzędu (j.w., nn. 6813—6827).

¹³⁷ Dekret Kongr. Zakonów i Instytutów Świeckich (8. XII. 1970): AAS 63 (1971) 318—319 (j.w., nn. 6797—6809).

¹³⁸ AAS 66 (1974) 215—216 (PPK, t. VIII, z. 2, nn. 14974—14979).

cie przez dekret administracyjny, z zachowaniem procedury przepisanej w kan. 649—653 KPK¹³⁹.

Wypada następnie przypomnieć, że prawo posoborowe bardziej zaakcentowało pozycję świeckich w Kościele, wyciągając praktyczne wnioski z naświetlenia teologicznego uczynionego przez Vaticanum II. Trudno w tym miejscu wyczerpująco omówić tę sprawę, ale trzeba choćby przykładowo wskazać na niektóre momenty.

Najszerzej chyba otwarto świeckim bramę w zakresie szafowania Eucharystii. Stało się to głównie przez dopuszczenie świeckich do posług lektora i akolity. Do akolity bowiem jako szafarza nadzwyczajnego należy m.i. udzielanie Komunii św. ilekroć brak szafarzy zwyczajnych lub nie mogą tego uczynić z powodu choroby, podeszłego wieku, czy wypełniania innej posługi. W takich samych okolicznościach akolita może dokonać wystawienia Najśw. Sakramentu¹⁴⁰.

Wskazano też wiele innych dziedzin, w których wierni mogą wnieść ważny udział do działalności apostołskiej Kościoła, jak np. w zakresie duszpasterstwa turystycznego¹⁴¹ oraz duszpasterstwa wśród emigrantów¹⁴². Już poprzednio wspomniano, że świeccy powinni uczestniczyć w diecezjalnej Radzie Duszpasterskiej¹⁴³, oraz w parafialnych radach duszpasterskich¹⁴⁴.

Nowe przepisy dopuszczają świeckich do podejmowania odpowiedzialnych funkcji, których wykonywanie daje udział w jurysdykcji kościelnej. Dotyczy to przede wszystkim funkcji sędziego w trybunale kolegialnym¹⁴⁵. Mogą też świeccy pełnić czynności ławnika, audytora i notariusza¹⁴⁶.

II. Prawo rzeczowe

Księga trzecia KPK była od początku krytykowana ze względu na bardzo różnorodny zakres zgromadzonego w niej materiału

¹³⁹ Por. Dekret Kongr. Zakonów i Instytutów Świeckich (25. I. 1974) na temat pomocy świadczonej tym, którzy opuszczają instytut (j.w., nn. 14980—14994).

¹⁴⁰ Por. Motu proprio *Ministeria quaedam*, n. VI (PPK, t. V, n. 9348).

¹⁴¹ Por. PPK, t. II, z. 2, nn. 2781—2782. 2822—2823. 2838. 2850. 2872—2892. 2909—2921.

¹⁴² Tamże, nn. 3013. 3019. 3040. 3122—3134.

¹⁴³ Por. motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, I, n. 16 § 3 (PPK, t. I, z. 1, n. 76); Okólnik Kongr. Spraw Duch. dotyczący Rad Duszpasterskich, n. 7 (PPK, t. VII, z. 1, n. 12978).

¹⁴⁴ Okólnik Kongr., n. 12 (j.w., n. 12992).

¹⁴⁵ Por. motu proprio *Causas matrimoniales*, n. V § 1 (PPK, t. IV, z. 2, n. 7750).

¹⁴⁶ Tamże, n. VI (j.w., n. 7753). Na temat pozycji świeckich w Kościele posoborowym por. także hasła: „świeccy” i „wierni” w indeksie rzeczowym PPK.

prawnego. Tutaj zachowamy zakres kodeksowy z tym jednak, że na pierwszym miejscu uwzględnimy posługę nauczania¹⁴⁷.

1. Posługa nauczania w Kościele

Gdy idzie o ogólny obowiązek głoszenia Ewangelii to trzeba wskazać na adhortację apostołską *Evangelii nuntiandi* ogłoszoną w dniu 8 grudnia 1975 r. — poświęconą sprawie ewangelizacji w świecie współczesnym¹⁴⁸.

Kongregacja Nauki Wiary opublikowała w dniu 15 stycznia 1971 r. Notyfikację określającą nowy obowiązujący sposób postępowania w badaniu prawowierności nauki¹⁴⁹.

W związku z soborem Watykańskim II zapoczątkowany został powszechny dialog Kościoła, obejmujący różne kręgi osób. Gdy chodzi o dialog ekumeniczny, to poświęcono mu w całości jeden z dokumentów posoborowych¹⁵⁰. Sprawa ta podlega kompetencji Sekretariatu Jedności Chrześcijan, przy którym działa (powołana w dniu 22 października 1974 r.) Komisja dla religijnych stosunków z żydami¹⁵¹. Komisja ogłosiła specjalny dokument na temat relacji pomiędzy Kościołem katolickim i Judaizmem¹⁵².

Do kompetencji Sekretariatu dla Niewierzących należy sprawa kontaktów Kościoła z niewierzącymi. Sekretariat wydał (5. X. 1968 r.) obszerny dokument poświęcony dialogowi wiernych z niewierzącymi¹⁵³.

Kilka dokumentów posoborowych zabiera głos na temat głoszenia słowa Bożego, które przybiera różne formy. Miejsce naczelną zajmuje katecheza, której Kongregacja Spraw Duchowieństwa poświęciła obszerny w treści dokument: *Ogólne Dyrektorium Katechetyczne*¹⁵⁴. Inną formę, coraz powszechniejszą w okresie posoborowym, stanowi homilia, głoszona z reguły podczas Mszy św.¹⁵⁵

Nie tylko na terenach misyjnych, ale także w diecezjach o stałej organizacji kościelnej jest dziś aktualna sprawa przygotowania do

¹⁴⁷ Według projektu nowego układu przyszłego KPK posługa nauczania w Kościele (*De Ecclesiae munere docendi*) ma stanowić odrębną księgę (III), następującą bezpośrednio po księdze zawierającej prawo osobowe (o Ludzie Bożym).

¹⁴⁸ AAS 58 (1976) 5—76 (PPK, t. VIII, z. 1, nn. 14697—14902).

¹⁴⁹ AAS 63 (1971) 234—236 (PPK, t. IV, z. 1, nn. 7059—7077).

¹⁵⁰ *L'Osservatore Romano*, 21 (22. IX. 1970), ss. 3—4 (PPK, t. IV, z. 1, nn. 6954—7028).

¹⁵¹ *Commissio pro religiosis necessitudinibus cum hebraeismo fovendis* (por. Biuletyn ekumeniczny, 2 (14) 1975, s. 27).

¹⁵² AAS 67 (1975) 73—79 (PPK, t. VIII, z. 2, nn. 15153—15187).

¹⁵³ AAS 60 (1968) 692—704 (PPK, t. II, z. 2, nn. 3218—3307).

¹⁵⁴ Dokument nosi datę: 11 kwietnia 1971 r.: AAS 64 (1972) 97—176 (PPK, t. IV, z. 2, nn. 7279—7736).

¹⁵⁵ Szerzej na ten temat por. Sztáfrowski E., *Prawo Kanoniczne w okresie odnowy soborowej*, t. I, s. 533 (zwłaszcza nota 63).

chrztu osób dorosłych, a więc katechumenatu. W związku z tym wypada wskazać na odnowiony obrzęd wtajemniczenia dorosłych¹⁵⁶.

W okresie posoborowym Kongregacja Nauki Wiary ogłosiła (1967 r.) tekst obowiązującego na przyszłość wyznania wiary — zamiast dotychczasowej formuły trydenckiej i przysięgi antymodernistycznej¹⁵⁷.

Wiele troski okazał kościelny prawodawca w okresie posoborowym gdy idzie o formację przyszłych kapłanów, która dokonuje się z reguły w ramach seminarium¹⁵⁸, a obejmuje również troskę o powołania¹⁵⁹. Znaczenie podstawowe posiada Instrukcja Kongregacji Nauczania Katolickiego z dnia 7 stycznia 1970 r.¹⁶⁰ Trzeba ją nazwać dokumentem zawierającym normy wykonawcze do dekretu soborowego *Optatam totius* — o formacji kapłańskiej. Wspomniany dokument otrzymał jakby uzupełnienie w kilku innych pismach Kongregacji Nauczania Katolickiego, poświęconych nauczaniu filozofii¹⁶¹, prawa kanonicznego¹⁶² i teologii¹⁶³ w Seminarium duchownych. Spośród dokumentów dotyczących formacji duchowej trzeba wskazać Sugestie Kongregacji poświęcone sprawie formacji przygotowującej do podjęcia celibatu kapłańskiego (1974 r.)¹⁶⁴.

Warto też w tym miejscu zasygnalizować, że Kongregacja Nauczania Katolickiego ogłosiła w 1975 r. *Enchiridion clericorum* (ss. 1566), który zawiera dokumenty Kościoła dotyczące formacji przyszłych kapłanów. Ta pozycja nabiera tym większej wartości, że pozwala zorientować się, które z dotychczasowych dokumentów kościelnych zachowały swój walor w tej materii.

W dniu 19 marca 1977 r. Kongregacja Nauczania Katolickiego ogłosiła obszerny dokument poświęcony w całości szkole katolickiej¹⁶⁵. Gdy natomiast idzie o uniwersytety katolickie to ta sama

¹⁵⁶ Ogłoszony dekretem Kongr. Spraw Kultu Bożego, z dn. 6. I. 1972 r. Sam obrzęd poprzedzają obszerne Uwagi Wstępne zawierające dyspozycje prawne w tej materii (PPK, t. V, z. 1, nn. 8912—9027).

¹⁵⁷ AAS 59 (1967) 1058 (PPK, t. II, z. 1, nn. 3565—4567).

¹⁵⁸ Gdy idzie o władzę kompetentną do erygowania seminarium krajowego lub regionalnego por. AAS 64 (1972) 397 (PPK, t. V, z. 2, nn. 9427—9428).

¹⁵⁹ W PPK, t. IX, z. 2 zamieszczono kilka dokumentów poświęconych tej sprawie (poz. 406—410).

¹⁶⁰ AAS 62 (1970) 321—384 (PPK, t. III, nn. 4738—4976).

¹⁶¹ Z dnia 20 stycznia 1972 r. (PPK, t. V, z. 2, nn. 9445—9492).

¹⁶² Z dnia 2 kwietnia 1975 r. (PPK, t. VIII, z. 2, nn. 15090—15140).

¹⁶³ Z dnia 22 lutego 1976 r.: *La formation théologique des futurs prêtres*, Rome 1976, s. 53.

¹⁶⁴ *Orientamenti educativi per la formazione al celibato sacerdotale*, Roma 1974, s. 80 (PPK, t. X, z. 1, poz. 448).

¹⁶⁵ *La scuola cattolica*, Roma 1977, ss. 36. Por. Wyjaśnienie w sprawie koedukacji w szkołach katol. (PPK, t. IV, z. 1, nn. 7078—7082).

Kongregacja wydała (20. V. 1968 r.) Normy, które tylko częściowo odnowiły konstytucję Ap. pap. Piusa XI (24. V. 1931 r.)¹⁶⁶.

Środki społecznego przekazu, które w ostatnich czasach zaczęły wywierać tak przemożny wpływ na życie ludzkie, musiały znaleźć swoje miejsce także w pracach soboru Watykańskiego II. Tej sprawie został poświęcony jeden z dekretów soborowych *Inter mirifica*, który zapowiadał wydanie obszerniejszej Instrukcji. Jak już poprzednio powiedziano, została ona opracowana przez Papieską Komisję Środków Społecznego Przekazu i wydana z polecenia pap. Pawła VI w dniu 23 maja 1971 r.¹⁶⁷

Jednym z najstarszych środków społecznego przekazu jest słowo pisane, które w dalszym ciągu odgrywa dużą rolę w kształtowaniu światopoglądu i ludzkich postaw moralnych. Stąd już od dawna obserwujemy troskę Kościoła o pozytywny wpływ słowa pisanego. Jej wyrazem jest m.i. aprobata na wydawanie tych ksiąg, które zawierają słowo przez Boga natchnione, obrzędy liturgiczne, ewentualnie mają na uwadze formację katechetyczną, czy też przedstawiają naukę Kościoła dotyczącą wiary i moralności. Dnia 19 marca 1975 r. Kongregacja Nauki Wiary opublikowała dekret zatytułowany: Troskliwość pasterzy Kościoła w odniesieniu do ksiązek¹⁶⁸.

Prawodawca kościelny zmodyfikował dotychczasowe przepisy, które miały chronić bezpośrednio przed złym wpływem słowa pisanego, co łączyło się z indeksem książek zakazanych. Uwzględniając mentalność współczesnego człowieka, jak również okazując zaufanie chrześcijańskiej dojrzałości współczesnych wyznawców Chrystusa, zniósł formalnie obowiązujący do niedawna indeks książek zakazanych¹⁶⁹, polecając pasterzom, ażeby w sposób raczej pozytywny przeciwdziałali szkodliwemu oddziaływaniu niektórych książek¹⁷⁰.

2. Posługa uświęcania

Według projektu nowego układu przyszłego Kodeksu posługa uświęcania ma stanowić odrębną (IV) księgę, podzieloną na dwie

---

¹⁶⁶ PPK, t. III, z. 1, nn. 5986—5225. Podobno za pontyfikatu Pawła VI została przygotowana nowa Konstytucja w tej materii, która miała zastąpić wszystkie wcześniej wydane akty prawne.

¹⁶⁷ AAS 63 (1971) 593—656 (PPK, t. IV, z. 1, nn. 7083—7269).

¹⁶⁸ AAS 67 (1975) 281—284 (PPK, t. VIII, 15122—15140).

¹⁶⁹ Por. Notyfikacja Kongr. Nauki Wiary (14. VI. 1966): AAS 58 (1966) 445 (PPK, t. I, z. 2, nn. 693—698) oraz dekret tejże Kongr. (15. XI. 1966): AAS, j.w., s. 1186 (j.w., nn. 699—701).

¹⁷⁰ Por. Instrukcja *Ecclesiae imago*, n. 73, b (PPK, t. VI, z. 1, n. 10567).

części: Sakramenty i sakramentalia oraz Miejsca, czasy święte i kult Boży.

Gdy idzie o sakramenty, to mamy do odnotowania przede wszystkim odnowę obrzędów wszystkich sakramentów, dokonaną na zarządzenie ostatniego Soboru. Promulgowano też nowy obrzęd poświęcenie Olejów św.¹⁷¹ We wszystkich odnowionych obrzędach zamieszczono *Uwagi Wstępne* (Praenotanda), zawierające m.i. przepisy liturgiczne, a obok nich także kanoniczne, dokonujące modyfikacji norm kodeksowych. Wypada w tym miejscu przynajmniej wyliczyć (z zachowaniem porządku systematycznego) poszczególne pozycje:

1° Sakrament chrztu: W dniu 15 maja 1969 r. Kongregacja Spraw Kultu Bożego ogłasza odnowiony obrzęd chrztu dzieci¹⁷², w ramach którego spotykamy normy dotyczące chrześcijańskiego wtajemniczenia¹⁷³. Jak już wspomniano w 1972 r. (6. I.) został ogłoszony Obrzęd chrześcijańskiego Wtajemniczenia dorosłych¹⁷⁴. Prawo posoborowe podaje też pewne wytyczne co do ważności chrztu udzielanego w Kościołach i wspólnotach odłączonych¹⁷⁵.

2° Bierzmowanie: Konstytucja Ap. *Divinae consortium naturae* (15. VIII. 1971 r.)¹⁷⁶, wprowadziła ważne modyfikacje w zakresie sprawowania sakramentu Bierzmowania. Wkrótce potem (22. VIII. 1971 r.) Kongregacja Spraw Kultu Bożego ogłosiła typiczne wydanie nowego obrzędu bierzmowania¹⁷⁷.

3° Tajemnica Eucharystii:¹⁷⁸ Dnia 3 kwietnia 1969 r. ukazuje się Konstytucja Ap. *Missale Romanum* promulgująca Mszał Rzymski odnowiony z polecenia Soboru Watykańskiego II¹⁷⁹. W trzy dni później (6. IV.) Kongregacja Obrzędów ogłasza nowy Porządek Mszy (Ordo Missae), a wraz z nim Wprowadzenie Ogólne do Msza-

¹⁷¹ Dekret Kongr. Spraw Kultu Bożego (3. XII. 1970): AAS 63 (1971) 711 (PPK, t. IV, z. 1, nn. 6906—6908) i *Uwagi Wstępne* do obrzędu (j.w., nn. 6909—6927).

¹⁷² AAS 61 (1969) 548 (PPK, t. II, z. 2, nn. 3388—3391).

¹⁷³ *Uwagi Wstępne* do Wtajemniczenia chrześcijańskiego (j.w., nn. 3395—3440) oraz do chrztu dzieci (j.w., nn. 3441—3538).

¹⁷⁴ Dekret Kongr. Spraw Kultu Bożego: AAS 64 (1972) 252 (PPK, t. V, z. 1, nn. 8912—8913) i *Uwagi Wstępne* (j.w., nn. 8914—9027).

¹⁷⁵ Dyrektorium *Ad totam Ecclesiam*, nn. 9—20 (PPK, t. I, z. 2, nn. 725—741).

¹⁷⁶ AAS 63 (1971) 657—664 (PPK, t. IV, z. 1, nn. 6828—6849). Por. Odpow. dotycząca materii w sakramencie bierzmowania: AAS 64 (1972) 526 (PPK, t. V, z. 1, nn. 9028—9030); odpow. dotycząca szafarza bierzmowania: AAS 67 (1975) 348 (PPK, t. VIII, z. 2, nn. 15086—15087).

¹⁷⁷ Dekret i *Uwagi Wstępne* (PPK, t. IV, z. 1, nn. 6850—6905).

¹⁷⁸ Na temat kodeksowego układu materiału i jego oceny w świetle dokumentów soborowych por. Szafrowski E., *Prawo Kanoniczne w okresie odnowy soborowej*, t. II, s. 49.

¹⁷⁹ AAS 61 (1969) 217—222 (PPK, t. II, z. 3, nn. 3572—3585).

tu Rzymskiego¹⁸⁰. Zwłaszcza ten ostatni (obszerny w treści) dokument zawiera wiele dyspozycji dotyczących nie tylko samego sposobu odprawiania Mszy, lecz także miejsca sprawowania, szat i sprzętów liturgicznych oraz przechowywania Najśw. Sakramentu. Niezależnie od powyższych wydano szereg dokumentów regulujących sprawę poszczególnych form odprawiania, a więc Mszy koncelebrowanej¹⁸¹, dla grup specjalnych¹⁸², z udziałem dzieci¹⁸³. Przywrócono w określonych przypadkach Komunię pod dwiema postaciami¹⁸⁴, jak również dopuszczono możliwość „binowania” Komunii św.¹⁸⁵ Dokumenty posoborowe zabierają głos na temat stypendium mszalnych¹⁸⁶, oraz Mszy gregoriańskich¹⁸⁷. Specjalny dokument poświęcono Komunii oraz kultowi Eucharystii poza Mszą świętą¹⁸⁸. Ważne zmiany wprowadzono w zakresie postu eucharystycznego¹⁸⁹.

¹⁸⁰ Dekret z dnia 6 kwietnia 1969 r. (j.w., nn. 3586—3587). Wprowadzenie Ogólne do Mszału Rzymskiego ukazywało kolejno w zmienionych wersjach. Na ten temat por. PPK, t. VI, z. 2, ss. 348—349. Ostatnia wersja została zamieszczona w ponownym wydaniu Mszału Rzymskiego w. 1975 r.

¹⁸¹ Por. Dekret promulgujący obrzęd koncelebry (7. III. 1965): AAS 57 (1965) 410—412 (PPK, t. I, z. 3, nn. 1028—1040); Uwagi Wstępne (PPK, t. VII, z. 2, nn. 13091—13307); Wyjaśnienie Kongr. Spraw Kultu Bożego na temat koncelebry: AAS 64 (1972) 561—563 (PPK, t. V, z. 1, nn. 9031—9040). Również w innych dokumentach (np. we Wprowadzeniu Ogólnym do Mszału Rzymskiego) spotykamy wiele dyspozycji dotyczących koncelebry.

¹⁸² Instrukcja Kongregacji Spraw Kultu Bożego (15. V. 1969): AAS 61 (1969) 806—811 (PPK, t. III, z. 2, nn. 5568—5616).

¹⁸³ Instrukcja Kongregacji Spraw Kultu Bożego (1. XI. 1973): AAS 66 (1974) 30—46 (PPK, t. VII, z. 2, nn. 13344—13434).

¹⁸⁴ Instrukcja *Sacramentali Communionis* (29.VI.1970): AAS 62 (1970) 664—667 (PPK, t. III, z. 2, nn. 5617—5647).

¹⁸⁵ Por. *Instrukcja Immensae caritatis* (29.I.1973): AAS 65 (1973) 264—271 (PPK, t. VI, z. 2, nn. 11257—11299).

¹⁸⁶ Tej sprawie poświęcono kilka aktów prawnych. Ostatnim z nich jest m. p. *Firma traditione* (13.VI.1974): AAS 66 (1974) 308—311 (PPK, t. VII, z. 2, nn. 13470—13486). Por. również odpow. Kongr. Soboru (18.IV.1966) w sprawie stypendium za Mszę śpiewaną w przypadku koncelebry (j. w., nn. 13487—13488); w sprawie redukcji Mszy fundacyjnych: AAS 63 (1971) 860 (PPK, t. IV, z. 1, n. 6930).

¹⁸⁷ Wyjaśnienie Kongr. Soboru (AAS 59 (1967) 229—230 — PPK, t. I, z. 1, n. 461).

¹⁸⁸ Dekret Kongr. Spraw Kultu Bożego (21.VI.1973): AAS 65 (1973) 610 (PPK, t. VI, z. 2, nn. 11328—11332); Uwagi Ogólne (j. w., nn. 11333—11451). Obrzęd obejmuje: Komunia poza Mszą św. (r. I), Komunia i Wiatyk udzielane chorym przez szafarza nadzwyczajnego (r. II); Różne formy kultu eucharystycznego (r. III): 1° wystawienie Najśw. Sakr.; 2° procesje eucharystyczne i 3° kongresy eucharystyczne. Na temat Tajemnicy Eucharystii ukazało się wiele innych dokumentów, których tutaj nie wliczamy. Może jednak wypada wskazać choćby niektóre: Instr. „Eucharisticum mysterium” (25.V.1967): AAS 59 (1967) 539—573 (PPK, t. I, z. 3, nn. 1068—1225); Dekret ogłaszający nowy Po-

4° Sakrament Pokuty: Kongregacja Spraw Kultu Bożego, dekretem z dnia 2 grudnia 1973 r. promulgowała nowy obrzęd Pokuty¹⁹⁰, który otwierają obszernie Uwagi Wstępne, zawierające odnowione normy regulujące m.i. sprawowanie tego sakramentu. Tutaj należy również wspomnieć o dokonaniu odnowy praktyki odpustów¹⁹¹.

5° Sakrament Namaszczenia Chorych: Konstytucja Ap. Pawła VI (30. XI. 1972 r.) *Sacram Unctionem infirmorum*¹⁹² zmieniła formułę sakramentalną, określiła na nowo materię tego sakramentu i zatwierdziła Obrzęd Namaszczenia oraz duszpasterstwa chorych. Dekret zaś Kongregacji Spraw Kultu Bożego z dnia 7 grudnia 1972 r. promulgował nowy Obrzęd¹⁹³, w którego Uwagach Wstępnych¹⁹⁴ zamieszczono szereg nowych dyspozycji prawnych w tej materii.

6° Kapłaństwo posługi: Zniesiono tonsurę i święcenia niższe oraz subdiakoniat, a w ich miejsce wprowadzono tzw. posługi lektora i akolity¹⁹⁵. Przewiduje się ponadto oficjalne włączanie do grona kandydatów na diakonów i prezbiterów¹⁹⁶.

Spore zmiany mamy do odnotowania gdy idzie o obrzęd święceń. Objęły one w niektórych przypadkach także materię i formułę sakramentalną¹⁹⁷.

rządek czytań mszalnych (25.V.1969): AAS 61 (1969) 548—549 (PPK, t. II, z. 2, nn. 4153—4155); Instrukcja w powyższej sprawie (j. w., nn. 4156—4283); Instrukcja dotycząca sposobu udzielania Komunii św.: AAS 61 (1969) 541—545 (j. w., nn. 4284—4316); Okólnik na temat Modlitw Eucharystycznych: AAS 65 (1973) 340—347 (PPK, t. VI, z. 2, nn. 11226—11256); Pismo dotyczące śpiewu gregoriańskiego (PPK, t. VII, z. 2, nn. 13456—13465. Por. również nn. 13466—13469).

¹⁸⁹ Por. PPK, t. I, z. 1, nn. 454—460; t. VI, z. 2, nn. 11238—11294).

¹⁹⁰ AAS 66 (1974) 172—173 (PPK, t. VII, z. 2, nn. 13489—13494) i Uwagi Wstępne do obrzędu (j. w., nn. 13495—13595).

¹⁹¹ Konst. Ap. *Indulgentiarum doctrina* (1.I.1967): AAS 59 (1967) 5—24 (PPK, t. I, z. 2, nn. 520—59) i odnowiony wykaz odpustów — *Enchiridion indulgentiarum* (PPK, t. II, z. 4).

¹⁹² AAS 65 (1973) 5—9 (PPK, t. V, z. 1, nn. 9174—9188).

¹⁹³ Tamże, s. 275—276 (j. w., nn. 9189—9192).

¹⁹⁴ PPK, t. V, z. 1, nn. 9193—9332.

¹⁹⁵ *Motu proprio Ministeria quaedam* (15.VIII.1972): AAS 64 (1972) 529—534 (PPK, t. V, z. 2, nn. 9333—9359). Por. motu proprio „ad pasceendum” (15.VIII.1972): tamże, ss. 534—550 (p. w., nn. 9360—9395). Wypada tutaj wspomnieć również o Deklaracji Kongr. Nauki Wiary w sprawie dopuszczania kobiet do kapłaństwa posługi (PPK, t. X, z. 1, poz. 449).

¹⁹⁶ Por. Dekret Kongr. Spraw Kultu Bożego, z dn. 3.XII.1972 r. (PPK, t. V, z. 2, n. 9396) oraz Uwagi Wstępne do obrzędu ustanawiania lektorów, akolitów i dopuszczania do grona kandydatów na diakonów i prezbiterów (j. w., nn. 9398—9423).

¹⁹⁷ Konstytucja Ap. *Pontificalis Romani*, z dn. 18.VI.1968 r., zatwierdzająca nowe obrzędy w święceniu diakona, prezbitera i biskupa: AAS 60 (1968) 369—373 (PPK, t. II, z. 2, nn. 3374—3387); Dekret Kongr. Ob-

7° Sakrament małżeństwa: Chociaż ten sakrament posiada najwięcej aspektu prawnego, to jednak stosunkowo niewiele wprowadzono w tej dziedzinie zmian. Dekretem Kongregacji Obrzędów z dnia 19 marca 1969 r. został ogłoszony nowy obrzęd liturgiczny małżeństwa¹⁹⁸, w którym zamieszczono mieliczne tylko Uwagi Wstępne¹⁹⁹.

Gdy idzie o aspekt ściśle prawny, to zmiany dotyczą przede wszystkim małżeństw mieszanych. Podstawowym dokumentem jest motu proprio *Matrimonia mixta* (31. III. 1970 r.)²⁰⁰, które uchyliło Instrukcję Kongregacji Nauki Wiary *Matrimonii Sacramentum* (18. III. 1966 r.)²⁰¹. Zachował natomiast moc dekret Kongregacji Kościołów Wschodnich *Crescens matrimoniorum* (22. II. 1967 r.)²⁰², na temat formy kanonicznej w wypadku małżeństw katolików z niekatolikami wschodnimi²⁰³.

Trzeba i tutaj wspomnieć, że obecnie świadkiem urzędowym może być obok kapłana także diakon, oczywiście po otrzymaniu wymaganej prawem delegacji²⁰⁴.

Dnia 7 grudnia 1973 r. Kongregacja Nauki Wiary ogłosiła Instrukcję na temat rozwiązywania małżeństwa mocą przywileju wiary²⁰⁵. Zawarte w niej normy wprowadzają zmiany w przepisach kodeksowych, zwłaszcza przez to, że pozwalają na rozwiązanie małżeństwa zawartego między stroną katolicką i osobą nieochrzczono-

rzędów (15.VIII.1968) promulgujący nowy obrzęd święceń diakona, prezbitera i sakry biskupiej (PPK, t. VIII, z. 2, nn. 15035—15037) i Uwagi Wstępne do obrzędów w/w (j. w., nn. 15038—15064) oraz do obrzędu publicznego podjęcia celibatu (j. w., nn. 15065—15067). Szerzej na ten temat por. m. i. Szafronowski E., *Zmiany w prawie kodeksowym dotyczące święceń*, Prawo Kanoniczne 12 (1969) nr 3—4, s. 29—78.

¹⁹⁸ PPK, t. II, z. 2, n. 3514.

¹⁹⁹ Tamże, nn. 3515—3538.

²⁰⁰ AAS 62 (1970) 257—265 (PPK, t. III, z. 2, nn. 5226—5259. Por. Wyjaśnienie Sekretariatu Stanu w tej materii (j. w., nn. 5260—5269), jak również Wskazania Episkopatu Polski (Kiel, przegl. Diec., 47 (1971) 256—261).

²⁰¹ AAS 58 (1966) 235—239 (PPK, t. I, z. 2, nn. 594—622).

²⁰² AAS 59 (1967) 165—166 (j. w., nn. 623—630). Por. Odpow. Komisji w sprawie dyspensy od formy kanonicznej małżeństwa mieszanego (11.II.1972): AAS 64 (1972) 397 (PPK, t. V, z. 2, nn. 9424—9426).

²⁰³ Wypada tu wspomnieć także inne dokumenty dotyczące prawa małżeńskiego: Dekret w sprawie niezdolności małżeńskiej powodującej nieważność małżeństwa (13.V.1977): AAS 69 (1977) 426 (PPK, t. X, z. 1, poz. 452); Dokument Kongr. Nauki Wiary w sprawie przeprowadzania sterylizacji (13.III.1975): PPK, t. IX, z. 2, poz. 401; Deklaracja tejże Kongregacji na temat niektórych zagadnień etyki seksualnej: AAS 68 (1976) 77—96 (j. w., poz. 400).

²⁰⁴ Por. Odpowiedzi: z dn. 28.III.1968 r.: AAS 60 (1968) 363 (PPK, t. II, z. 2, nn. 3210—3213); z dn. 4.IV.1969 r.: AAS 61 (1969) 348 (PPK, t. III, z. 1, nn. 4615—4618); z dn. 19.VII.1970 r.: AAS 62 (1970) 571 (j. w., nn. 4619—460).

²⁰⁵ PPK, t. IX, z. 2, poz. 403—404.

ną za dyspensą od przeszkody różności religii, co wykluczał kan. 1120 § 1.

Przyznana została biskupom diecezjalnym władza uważniania małżeństwa w sposób nadzwyczajny (*sanatio in radice*)²⁰⁶.

W odniesieniu do szafarza sakramentaliów wyjaśniono, że diakon może dokonywać jedynie tych poświęceń, jak również udzielać tych sakramentaliów, na które mu prawo wyraźnie zezwala²⁰⁷.

W dziale zatytułowanym miejsca święte duże modyfikacje poczyniło najpierw Wprowadzenie *Ogólne do Mszału Rzymskiego*²⁰⁸, a następnie nowy obrzęd dedykacji kościoła i ołtarza, ogłoszony w 1977 r.²⁰⁹ W tym drugim przypadku dotyczy one zwłaszcza szafarza dedykacji (konsekracji)²¹⁰. Prawo posoborowe przyniosło też dwa dokumenty poświęcone bazylikom²¹¹.

Odnośnie do pogrzebu chrześcijańskiego zabrano głos na temat kremacji zwłok ludzkich²¹². Opracowano też nowy obrzęd pogrzebu²¹³, w ramach którego ogłoszono również niektóre normy prawne w tej materii, np. dotyczące pojęcia pogrzebu. Kongregacja Nauki Wiary wydała dekret na temat publicznego odprawiania Mszy św. za innych zmarłych chrześcijan (11. VI. 1976 r.)²¹⁴.

Konstytucja Ap. *Paenitemini* (17. II. 1966 r.)²¹⁵ dokonała od-

²⁰⁶ Motu proprio *Pastorale munus*, nn. 21—22 (PPK, t. I, z. 1, nn. 25—26); motu proprio *De Episcoporum muneribus*, IX, 16 (j. w., n. 218); *Matrimonia mixta*, n. 16 (PPK, t. III, z. 2, n. 5258).

²⁰⁷ AAS 66 (1974) 667

²⁰⁸ Chodzi głównie o rozdz. V: Układ i wyposażenie kościoła w aspekcie sprawowania Eucharystii (PPK, t. VI, z. 2, nn. 11846—11880).

²⁰⁹ *Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, Typis Polyglottis Vaticanis 1977.

²¹⁰ Nowe prawo upoważniło ogólnie biskupów, ażeby w razie potrzeby mogli delegować do tych czynności prezbiterów.

²¹¹ Motu proprio *Peculiare ius* (6.VI.1969): AAS 58 (1966) 119—122 (PPK, t. II, z. 2, nn. 3136—3156) — dotyczące używania papieskiego ołtarza w patriarchalnych bazylikach rzymskich, oraz Dekret Kongr. Obrzędów dotyczący tytułu bazyliki mniejszej: AAS 60 (1968) 536—538 (j. w., nn. 3157—3191).

²¹² Instrukcja Kongr. Św. Oficjum, z dnia 8.V.1963 r.: AAS 56 (1964) 822—823 (PPK, t. I, z. 2, nn. 631—638). Por. Dekret Kongr. Nauki Wiary w sprawie chrześcijańskiego pogrzebu (20.IX.1973): AAS 65 (1973) 590 (PPK, t. VI, z. 2, nn. 12005—12006) oraz Pismo tejże Kongr. w powyższej sprawie (j. w., nn. 12007—12011).

²¹³ Dekret Kongr. Spraw Kultu Bożego, z dn. 15.VIII.1969 r. (PPK, t. III, z. 2, nn. 5270—5275) oraz Uwagi Wstępne do obrzędu (j. w., nn. 5276—5334) i pogrzeb dziecka nieochrzczonego (j. w., nn. 5335—5337).

²¹⁴ AAS 68 (1976) 621—622 (PPK, t. IX, z. 2, poz. 405).

²¹⁵ AAS 58 (1966) 177—198 (PPK, t. I, z. 2, nn. 639—688). Por. Odpowiedź Kongr. Soboru (24.II.1967) w sprawie obowiązywalności nakazanej pokuty: 59 (1967) 229 (j. w., nn. 689—690).

nowy w zakresie chrześcijańskiej pokuty. W tej sprawie przyznano duże uprawnienia Konferencjom Biskupim.

Dyrektorium ekumeniczne uregulowało w duchu soborowego dialogu praktykę dotyczącą współudziału z braćmi odłączonymi w sprawach duchowych²¹⁶, modyfikując tym samym postanowienia kan. 1258. Najwięcej trudności nastęrcza w tej dziedzinie Interkomunia, stąd kilka kolejnych dokumentów podaje normy w tej materii²¹⁷.

W miejsce konsekracji wprowadzono obecnie poświęcenie kieli cha i pateny, przy czym szafarzem poświęcenia może być każdy kapłan²¹⁸.

Może w tym miejscu wypada dodać, że odnową soborową objęto także modlitewną służbę Bożą (dawny brewiarz) zwaną obecnie Liturgią godzin²¹⁹. Przeprowadzono wreszcie reformę kalendarza liturgicznego²²⁰.

III. Kościelne prawo procesowe

Tutaj stosunkowo niewiele poczyniono innowacji²²¹. Motu proprio *Causae matrimoniales* (28. III. 1971 r.) ustanowiło niektóre normy mające na uwadze przyspieszenie procesów małżeńskich²²².

²¹⁶ Instrukcja *Ad totam Ecclesiam*, nn. 25—63 (j. w., nn. 755—804).

²¹⁷ Deklaracja Sekretariatu Jedności Chrześcijan (7.I.1970): AAS (1970) 184—188 (PPK, t. III, z. 2, nn. 5431—5452); Instr. z 25.V.1972 r.: AAS 64 (1972) 518—525 (PPK, t. V, z. 1, nn. 9149—9173); Wyjaśnienie z dn. 17.IX.1973 r.: AAS 65 (1973) 616—619 (PPK, t. VII, z. 2, nn. 13435—13455).

²¹⁸ Por. *Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, caput VII: *Ordo benedictionis calicis et patenae* (s. 125 nn.).

²¹⁹ Konstytucja Ap. *Laudis canticum* (1.XI.1970): AAS 63 (1971) 527—535 (PPK, t. IV, z. 2, nn. 7851—7888); Wprowadzenie Ogólne do Liturgii Godzin (j. w., nn. 7889—8224).

²²⁰ Motu proprio *Mysterii Paschalis* (14.II.1969): AAS 61 (1969) 226 (PPK, t. II, z. 3, nn. 4348—4359); Dekret Kongr. Obrzędów w tej sprawie (j. w., nn. 4360—4371); Przepisy ogólne dotyczące roku liturgicznego i kalendarza (j. w., nn. 4372—4500).

²²¹ Już wcześniej wspomniano, że osoba świecka może obecnie pełnić funkcję sędziego w trybunale kolegiálním rozpatrującym sprawę małżeńską, a także funkcję instruktora, ławnika i notariusza oraz, że diakon może być sędzią w sprawach małżeńskich lub obrońcą w. m. (por. niżej nota 126, 145—146).

²²² AAS 68 (1971) 441—446 (PPK, t. IV, z. 2, nn. 7737—7766). Por. także Odpow. dotycząca prawa zaskarżenia małżeństwa (8.I.1973): AAS 65 (1973) 59 (PPK, t. VI, z. 2, nn. 12073—12074); odpow. dotycząca apelacji w sprawach małżeńskich (31.X.1973): AAS 65 (1973) 620 (j. w., nn. 12075—12077); odpow. z dn. 14.II.1974 r. w sprawie dekretu zatwierdzającego (*Communicationes* 6 (1974) 148); odpow. z dn. 1.VI.1976 r. w tej samej sprawie: AAS 68 (1976) 635 (PPK, t. IX, z. 2, poz. 411). Tutaj wypada również zasygnalizować decyzję Sygnatury Ap. ustalającą sposób postępowania w sprawach nieważności małżeństwa zawartego między prawosławnymi bez zachowania świętego obrzędu (PPK, t. VII, z. 2, nn. 13620—13625).

Uproszczenie procedury dotyczy zwłaszcza postępowania w drugiej instancji.

Sygnatura Apostolska wydała (28. XII. 1970 r.) Okólnik, skierowany do Przewodniczących Konferencji Biskupich, na temat statusu i działalności kościelnych trybunałów²²³. Ta sama dykasteria ogłosiła równocześnie Normy dla Trybunałów międzydiecezjalnych, regionalnych lub międzyregionalnych²²⁴.

Instrukcja Kongregacji Sakramentów (7. III. 1972 r.) promulgowała pewne zmiany dotyczące procesu w sprawie małżeństwa niedopełnionego²²⁵.

Motu proprio *Sanctitas clarior* (19. III. 1969 r.) wprowadziło pewne zmiany w procesach beatyfikacyjno-kanonizacyjnych²²⁶.

W zakresie procedury administracyjnej utraciły swoją moc przepisy obowiązujące dotychczas przy przenoszeniu proboszczów nieusuwalnych (kan. 2147—2156)²²⁷.

IV. Kościelne prawo karne

W prawie posoborowym nie spotykamy dokumentu, który by w całości był poświęcony prawu karnemu, ale to nie oznacza, że odnowa posoborowa nie objęła tej dziedziny. Zarządzenia jednak zamieszczono w dokumentach dotyczących innych ksiąg Kodeksu. Wypada w tym miejscu najpierw zasygnalizować, że tzw. Zasady kierujące odnową KPK²²⁸, wysunęły jako naczelný postulat ograniczenie kar ustanowionych w Kodeksie²²⁹. W jak szerokim zakresie postulat ten będzie wprowadzony w życie można się zorientować na podstawie schematu nowego prawa karnego²³⁰.

Prawo posoborowe przyznało wszystkim biskupom znaczne uprawnienia, gdy idzie o rozgrzeszanie z cenzur w sakramentalnej spo-

²²³ AAS 68 (1971) 480—486 (PPK, t. IV, z. 2, nn. 7767—7804).

²²⁴ Tamże, s. 486—492 (j. w., nn. 7805—7850).

²²⁵ AAS 64 (1972) 244—252 (PPK, t. V, z. 2, nn. 9493—9523). Por. reskrypt Sekretariatu Stanu: kompetencja Kongr. Sakr. w sprawach dotyczących niedopełnienia małżeństwa: AAS 65 (1973) 602 (PPK, t. VI, z. 2, n. 11048).

²²⁶ AAS 619 (1969) 149—153 (PPK, t. II, z. 2, nn. 3308—3343). Por. Instrukcja na temat organizowania nabożeństwa ku czci Świętego lub Błogosławionego (12.VI.1968): AAS 60 (1968) 602 (tamże, nn. 3344—3350); Dekret ustalający normy dotyczące spisywania akt (3.IV.1970): AAS 60 (1970) 554 (PPK, t. III, z. 2, n. 5453—5457).

²²⁷ Motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, I, n. 20 § 1 (PPK, t. I, z. 1, n. 80).

²²⁸ Uzyskały zatwierdzenie I Synodu Biskupów w 1967 r.: PPK, t. III, z. 3, nn. 5919—5958).

²²⁹ Zasady, n. 9 (j. w., nn. 5955—5956).

²³⁰ Obejmuje on tylko 73 kanony, podczas gdy obecny Kodeks poświęca tej sprawie 219 kanonów.

wiedzi²³¹. Biskupi diecezjalni mogą z tej władzy korzystać także w zakresie zewnętrznym, a nawet upoważniać niektórych spowiedników do rozgrzeszania w akcie sakramentalnej spowiedzi²³². Dodajmy w tym miejscu, że przełożeni generalni zgromadzeń kleryckich na prawie papieskim są uprawnieni obecnie do urzędowego wyjaśniania ekskomuniki zaciągniętej przez ich podwładnych²³³.

A oto modyfikacje wprowadzone przez prawo posoborowe w odniesieniu do kodeksowych sankcji karnych:

1° Dekretem Kongregacji Św. Oficjum z dnia 15 listopada 1966 r. został odwołany kan. 2318 przewidujący sankcje karne za naruszenie przepisów o cenzurze i zakazie ksiązek. Tych, którzy zaciągnęli cenzury należy uważać za rozgrzeszonych przez sam fakt odwołania wspomnianego kanonu²³⁴.

2° Motu proprio *Matrimonia mixta* odwołało kary ustanowione w kan. 2319 KPK, a ci którzy wcześniej je zaciągnęli zostali tym samym z nich uwolnieni²³⁵.

3° Gdy idzie o kary przewidziane w związku z wyborem papieża (kan. 2330) należy obecnie mieć na uwadze przepisy zawarte w Konstytucji Ap. Pawła VI *Romano Pontifici eligendo* (1. X. 1975 r.)²³⁶.

4° Pewnej modyfikacji wymaga kan. 2339 w świetle Instrukcji o paleniu ciał zmarłych (8. V. 1963 r.)²³⁷.

5° Zgodnie z postanowieniem Instrukcji *Venite seorsum* (15. VIII. 1969 r.) kary ustanowione na tych, którzy naruszają klauzurę mniszek (por. kan. 2342) tracą moc obowiązującą do czasu promulgowania nowego Kodeksu prawa kanonicznego²³⁸.

6° Kongregacja Nauki Wiary wyjaśniła (23. III. 1973 r.), że na mocy samego prawa zaciągają ekskomunikę nikomu nie zarezerwowaną ci wszyscy, którzy lekceważąc Sakrament Pokuty nagrywają lub utrwalają na piśmie, ewentualnie publikują przy pomocy jakichkolwiek środków technicznych prawdziwe lub fikcyjne spowiedzi sakramentalne. Taką samą karę zaciągają osoby formalnie z nimi współpracujące. Zachowują moc prawną przepisy kan. 889, 890 i 2369²³⁹.

²³¹ Por. Motu proprio *Pastorale munus*, przywileje, n. 4 (PPK, t. I, z. 1, n. 48).

²³² Tamże oraz uprawnienia, n. 14 (j. w., n. 18).

²³³ AAS 65 (1973) 220 (PPK, t. VI, z. 2, n. 11222).

²³⁴ AAS 58 (1966) 1186 (PPK, t. I, z. 2, n. 701).

²³⁵ Motu proprio, n. 15 (PPK, t. III, z. 2, n. 5257).

²³⁶ Rozdz. VI, nn. 79—86 (PPK, t. VIII, z. 1, nn. 14555—14562).

²³⁷ Por. PPK, t. I, z. 2, nn. 631—638.

²³⁸ Instrukcja, n. 16 (PPK, t. II, z. 2, n. 2758).

²³⁹ AAS 65 (1973) 678 PPK, t. VI, z. 2, nn. 11979—11983). Wypada w tym miejscu wskazać także na dekret Kongr. Nauki Wiary na temat

7° Można mówić o pewnej modyfikacji kan. 2411 z racji odwołania kan. 544 § 2, który domagał się świadectwa kwalifikacyjnego²⁴⁰. Stracił następnie moc obowiązującą kan. 2412, n. 2 z powodu odwołania kan. 552²⁴¹.

Zakończenie

Trzeba powiedzieć, że podjęto tutaj właściwie próbę całościowego ujęcia niezwykle płodnej działalności ustawodawczej wielkiego Papieża Pawła VI. Nie dało się bowiem w sposób wyczerpujący nawet zasygnalizować wszystkich odcinków wspomnianej działalności. Świadomie zrezygnowano z wyliczenia niektórych dokumentów, chociaż posiadają pewien wydźwięk prawny. Odnosi się to najpierw do pozycji pozostających na pograniczu prawodawstwa liturgicznego i kanonicznego. Pominęto również te odcinki, które związane zostały tylko z określonymi wydarzeniami życia Kościoła, jak np. z Rokiem Jubileuszowym (1975).

Przedstawiona wyżej działalność ustawodawcza, na pewno jednego z najwybitniejszych papieży naszego stulecia, ukazała ogrom pracy jaką należało włożyć w tę dziedzinę życia kościelnego. Stało się to następstwem szczególnej sytuacji. Stworzył ją przede wszystkim Sobór Watykański II, który wprawdzie nie podjął bezpośrednio dzieła odnowy prawa kościelnego, ale wysunął wiele postulatów i wydał niejedno formalne zarządzenie w tej materii. Należało to wszystko wprowadzić w życie stosunkowo szybko, ale nie można było tego narazie osiągnąć przez wydanie nowego Kodeksu. Do jego bowiem opracowania nie dało się przystąpić przed zakończeniem Soboru, a przygotowanie tak poważnego dzieła wymaga odpowiednio długiego okresu czasu. Stąd powstała konieczność tymczasowego wprowadzania w życie postulatów soborowych. Powiedziano „tymczasowego”, bo ciągle w perspektywie pozostaje nowy Kodeks, który przedstawi całe obowiązujące prawo kościelne. Należy jednak podkreślić, że dokumenty prawa posoborowego stanowią prawdziwą częściową kodyfikację i nie tylko torują drogę nowemu Kodeksowi, ale w wielu przypadkach wejść do niego bez większych zmian.

Wspomniana sytuacja jest na pewno korzystna dla prac Komisji dokonującej odnowy Kodeksu, przede wszystkim dlatego, że w tym okresie przejściowym pozwala zweryfikować wiele przepisów w zetknięciu z praktyką życia. Nic przeto dziwnego, że do-

---

bezprawnego udzielania święceń prezbiteratu i sakry biskupiej AAS 68 (1976) 623 (PPK, t. IX, z. 1, poz. 388).

²⁴⁰ Por. PPK, t. III, z. 1, n. 4629.

²⁴¹ Por. tamże, n. 4632.

kumenty prawa posoborowego powstawały przy ścisłej współpracy wspomnianej Komisji.

Nie pokazano tutaj prac podejmowanych bezpośrednio przez Komisję odnowy Kodeksu. Można jednak i trzeba w związku z tym powiedzieć, że jak na początku bieżącego stulecia Papież św. Pius X zainicjował i podjął znaczną część pracy nad przygotowaniem Kodeksu, tak obecnie za pontyfikatu Ojca św. Pawła VI i jego autorytetem wykonano znaczną część pracy zmierzającej do odnowy tego zbioru.

De activitate legislativa Papae Pauli VI

Index materiae: Prooemium. I. De personis 1. Novae formae activitatis collegialis Episcoporum 2. De Collegio Cardinalium 3. Renovatio Curiae Romanae 4. Aliae modificationes in librum II CIC (De personis) introductae II. De rebus 1. De munere docendi in Ecclesia 2. De munere sanctificandi in Ecclesia. III. De processibus ecclesiasticis. IV. De poenis ecclesiasticis. Conclusio.

Pro comperto sane est quod activitas legislativa Papae f.r. Pauli VI, qui olim etiam laurea in iure canonico ornatus erat, latissime patebat resque maximi momenti attigit. Animadvertendum enim est quod adiuncta quibus ista activitas progrediebatur omnino singularia fuerunt. Ipse Papa ad felicem exitum Concilium Vaticanum II, a suo Decessore f.r. Papa Ioanne XXIII inchoatum, adduxit. Ut bene notum est, Concilium, quamvis codificationem novae legis sibi non proposuisset, multa tamen hac in materia postulata et decreta praebeuit, quae proxime in praxi exsequenda erant. His in adiunctis documenta legislationis postconciliariae — causa de qua supra edita — viam codificationis seu renovationis Codicis Iuris Canonici paraverunt et propterea partialis codificatio recte vocari possunt.

Si agitur de divisione materiae huius articuli, auctor ordinem rerum, qui in Codice nunc vigenti servatur, in genere sequitur, nonnullis tamen modificationibus introductis (v.g. in libro III — de rebus). Impossibile erat totam legislationem a Papa Paulo VI et ex eius auctoritate a Curia Romana susceptam, hic praebere. Hac de causa nonnulla documenta huius legislationis omnino praetermissa sunt, ex. gr. ad Annum Iubilaeum (1975) pertinentia.

Auctor proposuit sibi benevolum lectorem circa activitatem legislativam Pauli VI imprimis certiozem facere. Nonnullis tamen in casibus etiam notificationes adductae sunt. Iam nunc fateri possumus, quod f.r. Papa Paulus VI inter magnos legislatores ecclesiasticos adnumerari debet. Addendum est denique quod sicut in primis annis currentis saeculi S. Pius X Papa initium codificationis Codicis Iuris Canonici dedit et magnam eius partem praeparavit, ita nunc Paulus VI magnam partem renovationis huius Codicis ad felicem finem adduxit.